

Oral History Kosovo

INTERVJU SA OLIVERA BUDIMIROM

Intervju realiziran od strane forumZDF

Beograd | Datum: 13. juli 2016. godine
Trajanje: 162 minuta

Prisutni:

1. Olivera Budimir (intervjuisana)
2. Nataša Govedarica (vodila intervju)
3. Boris Šebez (kamera)

Simboli komentara u transkriptu:

() - emocionalna komunikacija

{ } - e intervjuisani objašnjava gestovima

Ostali simboli u transkriptu:

[ ] - dodatak tekstu da bi se bolje razumeo

Fusnote su redaktorski dodaci koje daju više informaciju o mestima, imenima, ili o izrazima.

Prvi Deo

Nataša Govedarica: Zamolila bih Vas da se najprije predstavite, kažete svoje ime i nešto o porijeklu Vaše porodice, i o svojim najranijim sjećanjima.

Olivera Budimir: Ja sam Olivera Budimir. Inače sam iz Prištine, a sada živim u Beogradu. U Beograd sam izbegla '99. godine posle dešavanja na Kosovu, posle rata koji je bio na Kosovu i uvek to naglašavam, nisam došla, nego sam izbegla upravo zato što nije isto doći i bežati. Jer doći je izbor, to je dobra volja, a bežati to je moranje, gde imamo svi otpor. U stvari, ja sam uvek živela u Prištini sa mojim roditeljima, sa mojom braćom, a onda i sa svojim suprugom, tu sam se udala. Radila sam, radio je on, imali smo jedan lep život, lep brak. I njegova i moja porodica su bili u okruženju, blizu. To je grad relativno mali, ali ne nedovoljno mali da nema sav sadržaj jednog velegrada tako da je bilo udobno i fino živeti. Nismo nikada imali nikakve probleme sa komšijama, mi nismo opterećeni, nismo tako vaspitani ni sa suprugove ni sa moje strane da budemo opterećeni nacionalistički ili nacionalno kako god, tako da smo živeli udobno. Stigli smo do nekog statusa i on i ja. Imali smo neki lep život u gradu i mislili smo da sve ide nekim normalnim tokom. Upravo uoči rata desilo se da smo želeli da proširimo porodicu, da dobijemo naslednike i da ostvarimo i tu želju i da budemo jedna kompletna porodica. Međutim desio se rat i desio se jedan sunovrat i onda se desilo sve ono što nije trebalo tako da su i njegov a samim tim i moj život stali negde na tu nultu tačku, prekinuti su nekim, to ne može da se kaže ni viša sila nego nekim nemarima i nekim neodgovornostima nekih ljudi ili kako god, politike ili kako god.

Nataša Govedarica: Ta prva sjećanja na vaš porodični život u Prištini, Vi ste rođeni u Prištini i tu ste živjeli sa svojom porodicom, kako se toga sjećate?

Olivera Budimir: Moj otac je starosedeo, moj otac je rođen u Prištini, njegovi stari isto tako. Tako da je moja sva sećanja su vezana za Prištinu, osim, to nisam rekla, ali isto tako dešavanja, loša dešavanja, nacionalistička nažalost dešavanja bila su i pre ovog rata i za vreme onog drugog rata. Do tada je bio i

Il i mnogo ranije, ali moj otac je 43. godine bežao jednom iz Prištine. Ostavio je svu svoju imovinu i vratio se svojom željom za svojim nekim ognjištem. Da kažem da kuću i imovinu nije vratio nikada. To je ostalo tako i dan danas, ali imao je potrebu da bude tu. I tu smo svi mi bili i tu smo svi mi odrastali moja braća, moja tri brata i ja, ali po prirodi je moj otac bio miroljubiv čovek i nije hteo da se ni sa kim, eto čak ni zbog njiva i livada, što bi se reklo zbog imovine, da se ni sa kim zamera, tako da je to ostalo u nekom drugom planu.

Njemu je bila najvažnija porodica, zdravlje njegove dece i da nemamo nikakvu zamerku ni sa kim, da živimo uvek u miru jer je uvek govorio meni su moja deca najvažnija. Ni jedna imovina ne može to da nadoknadi. Tako da ja imam, on je već iskusio to izgnanstvo na svojoj koži. Vratio se kao proleter bez ičega, bez kuće, bez doma i onda smo to ponovo stvarali i on i majka i normalno i mi kasnije kad smo odrastali. I ponovo smo stvorili neko svoje mesto u gradu i maltene iz ničega izgradili smo ponovo. Ja nekako imam u glavi da ko je imao opet će imati jer se potrudiće se da stekne i opet će to da nadoknadi, jer imovina se uvek nadoknadi, jedino život ne može. Tako da to je tu nismo bili niko od nas opterećen ni imovinom, ni tim zato što mi nemamo trenutno, imaćemo nekada, to nas nikada nije...

Ali smo živeli spokojno, mirno, učili škole, završavali, nekako je došao neki red sa se zaposlimo. Jeste bilo tu nekih 4:1, 7:1 u odnosu na, ne mogu da kažem Albance. Nekad su to bili Šiptari, pa posle Albanci, uz svo poštovanje svako ima pravo da zove sebe kako hoće, ja to poštujem, zašto da ne. Ja mogu sada da kažem da sam Afrikanka pa svako može da kaže pa šta, svako može da bude, jel. To je tako relativno, to je izbor. Ali u mojoj knjižici školskoj koju sam učila piše šiptarski jezik, pa posle nekog vremena posle usvajanja Ustava albanski jezik, ali dobro i to je nebitno. U svakom slučaju, moj otac je govorio i šiptarski kažem, ne albanski, zato što je on sam govorio: „Ja taj jezik koji vi učite sada u školi ne razumem“

On je govorio šiptarski sa lokalnim stanovništvom, kao meterinji jezik. Tu ja mislim da je govorio romski, kao što je govorio i francuski i italijanski jer su tu radili prugu pa je sa njima tu naučio. Baš je onako, mislim da su svi tada u gradu u tom nekom periodu odrastanja i življenja mog oca, svo stanovništvo govorilo sve jezike, sve lokalne jezike jer su poštovali jedan drugoga na taj način, ali dešavale su se uvek neke stvari, ali to je bilo nekako izvan gradova, izvan naših nekih osećaja i saznanja tako da smo živeli mi spokojno, mi smo živeli spokojno.

Nataša Govedarica: Vi ste jedina kćerka ili jedina sestra trojice braće. Da li Vam je taj položaj donosio neke privilegije ili je povremeno bio... da kažemo problematičan. Kako ste bili tretirani u svojoj porodici, a kako u društvu tokom svog odrastanja, tokom školovanja?

Olivera Budimir: U porodici, moram da kažem, pošto sam bila jedina kćerka, u nekom slučaju, u nekom smislu sam bila zaštićena, a opet u nekom drugom smislu nisam. Nisam ja to tražila jer sam takav tip. Znam da su moji roditelji jedino meni slavili rođendan, uvek slavim. Braći se jedva znalo kada je, oni su negde tamo, ali moj rođendan se obeležavao minimalno, ali kako god, nekako puštalo mi se na volju. Što se tiče braće uvek sam bila ne nekom mestu - ona je to i to je. Nema pogovora; moja braća nikada nisu, ni dan danas nisu opsovala preda mnom iz nekog unutrašnjeg osećaja ne nekog što im je to neko rekao, jer je tako jednostavno... To je tako. Mi smo, na Kosovu imate to malo, mi smo patrijarhalni u odnosu na porodicu, zaštitnički su na sestre, braću, povezani dosta i ja to volim što je to tako. Ali ja sam bila na nekom posebnom mestu, ali opet sam imala neki drugi...

Moja majka je bila iz Srbije, Blačanka, Srbijanka. Ona je naučila tako da žensko dete mora da radi i tako da sam ja oduvek morala mami da pomažem, uvek sam morala da budem velika. Oduvek sam morala da... „Vi se igrajte, a ti moraš da mi pomogneš”. Tako da u nekom slučaju, u nekom smislu jesam bila zaštićena i miljenica, u nekom nisam. Opet ja sam neki takav i tip da imam osećaj da ja više štitim moja tri brata nego oni mene jer 'ona može sve i njoj ne treba zaštita', a ja sam nekako kao kobac. Valjda su sestre... To je valjda u našoj biti. Ne znam, volela bih da sam imala sestru, ali neka su živa moja braća.

Nataša Govedarica: Koje ste Vi dijete po redu?

Olivera Budimir: Druga, druga.

Nataša Govedarica: Sad kada ste govorili o školovanju, Vi ste osnovnu školu završili u Prištini, osnovnu i srednju?

Olivera Budimir: Da. I studirala u Beogradu, i u Prištini, ali i u Beogradu.

Nataša Govedarica: Kako je izgledalo to? Koje su to uopšte godine kada Vi idete u osnovnu školu u Prištini? To su negdje... šezdesete!?

Olivera Budimir: Pa tako, ne znam sada kada sam upisala. Znam da sam studirala sedamdeset i neke. Mislim to su te neke godine nekog lepog perioda kada niko nije imao, a svi smo imali, svi smo imali neki mir u duši i ja volim taj neki deo našeg života jer smo bili i u školi i svuda nekako jednaki. Nije se osećala među ljudima nekakva velika razlika u standardu, u nekom načinu života, nego smo bili bliski, išli smo zajedno u školu i deca funkcionera i deca radnika u isti razred. Nije bilo nekakvih velikih razlika i previranja, a što se tiče toga da je bilo škola na dva ili tri jezika, tad je bilo i na turskom jeziku odeljenja. Tu smo bili paralelni, nismo bili nikada zajedno. Svako je išao u svoj razred, svako je viđao

svog druga i nikog nije video, upoznao, onog drugog osim dece iz komšiluka s kojima smo se isto tako družili bez zaziranja, bez, nije bilo nešto što nas je sprečavalo. Makar moji roditelji nisu meni, ni mojoj braći rekli: „Nemoj s onim tamo da se družiš, on je ovo ili ono“. To nije bilo apsolutno tako. Sami smo birali svoje društvo, ali se ne zna zašto, ali se tako filtriralo da smo se družili uvek u nekim svojim krugovima. Znači, živeli smo paralelno.

Nataša Govedarica: Što se tiče tih jezičkih prepreka, Vi ste pomenuli da ste tada u školi, da je Vaš otac govorio razne jezike, da ste Vi nešto u školi učili?

Olivera Budimir: To je jako karakteristično. Mi smo učili u školi od četvrtog razreda, sam ja učila u školi šiptarski jezik, a onda je bilo negde u sedmom, šestom, sedmom da je albanski, a u knjižici školskoj da je šiptarski. A onda učili smo one osnovnu komunikaciju kao i sva deca. Učili smo pesmice, učili smo sve to, međutim moj otac je govorio jezike kao meterinji jezik. Mi nikada nismo naučili, ja nikada nisam naučila. Možda zato što u nekom periodu je počelo neko... neki pritisak na to morate da naučite. Čovek kad nešto mora, on to ne radi. Na mog oca niko nije vršio pritisak 'ti moraš da naučiš', nego su svi oni učili, znali su. Ali na nas jeste, jer 'ti to moraš da naučiš'. Pa ne moram, ako moram neću, ako treba hoću.

To je neko unutrašnje, nije to sad razmišljam tako. Tada nisam o tome razmišljala, samo znam da nismo, ja nisam govorila. Razumela sam dosta toga, ali jako malo sam govorila. I sada isto, ali jednostavno nisam imala potrebe jer su oni svi znali uvek srpski. Mi smo mislili da je to prirodno zato što je administracija na srpskom jeziku, zato što mora da dođe u opštinu, mora da dođe u matičnu službu. Dobro, bilo je i dvojezičnosti, ali ne možemo svi sve, dobro, neke stvari mora i da kaže. Tako da je nekako bilo, ne znam kako, ali oni su svi znali iako ih je bilo u nekom periodu, nije uvek, ali u nekom periodu većina, ali oni su svi znali, čini mi se samim rođenjem. Da li je to opet neki njihov osećaj, nemam pojma, nikada nisam to shvatila, ne da nisam razmišljala.

Sećam se kad je moj bratanac, kad se moj brat oženio... To je bilo osamdeset i neke godine kad se njemu sin rodio i kad je već stasao '86, '87 kad je bio on već dečacić i on se isto družio sa svom decom u našoj uličici. On je, svi su oni mali, ovako mali, *{rukom pokazuje uzrast male dece}* znali i dođu kod njega u dvorište i zovu ga i pričaju sa njim, igraju se zajedno i zovu ga: „Dejane, ajdemo!“. I idu zajedno i igraju se i to. On nikad nije naučio. Ali niko mu nije rekao nemoj, a zašto je to tako, ja ne znam. Ali on nikad nije rekao: „Nemoj, Dejane!“. Pa, kako bi mogli da mu kažemo, kad se već igra sa njima, kad mu niko nije zabraio da ide na rođendane, da se igraju, da se družu, da se igraju u dvorištu, u našem dvorištu, ali nije naučio. To je, valjda taj otpor jer se osećala neka, nešto da se mora, ali kad je otpor uvek je nešto malo.

Nataša Govedarica: A kasnije u srednjoj školi ili gimnaziji, šta ste završili?

Olivera Budimir: Srednju medicinsku školu.

Nataša Govedarica: Isto u Prištini?

Olivera Budimir: Da.

Nataša Govedarica: Ima li nešto posebno što pamtite iz tog perioda srednjoškolskog, neka druženja, prve ljubavi. Šta li se tad dešava?

Olivera Budimir: Pa u srednjoj školi ja sam bila primeran učenik.

Nataša Govedarica: Što sam i očekivala.

Olivera Budimir: Predsednik razreda, ja sam bila sekretar školskog, organizacije učenika i kako se već to zvalo, Omladinske organizacije školske. Bila sam aktivna, tako, birali su me tu i tamo, svuda su me nekako birali. Onda sam ja bila onako, mislila sam da sam dete mirno, ali sam bila dobar đak, bila sam dobar đak u razredu za primer i imala sam lepe uspomene i imam inače lepe uspomene iz škole. Nisam bila problematično dete ni u kom smislu. Normalno bilo je tu i pesmica i ljubavi i sve ono što ide uz to. Nisam [bila problematična]. Imala sam ja i podršku svojih roditelja i tako. Da, vaspitanje... ono što je bitno reći svojim roditeljima, pa onda da se kaže komšijama, jer zašto bi komšija šaputao, a roditelji da ne znaju. Razumeli su to moji roditelji da je to neki period odrastanja i da tako mora, da tako treba da bude, tako da nije bilo... [problema]. Bilo je lepo eto setiti se svega, ali dobro, to je to.

Naši neki životi koji prođu, koji obeležavaju neko naše vreme mladosti, ali mislim da sam živela jako brzo. Uvek sam živela jako brzo. Volela sam da se družim i da izlazim, imala sam neke svoje hobije koje imam i danas. Kao student posle sam počela i da šijem za svoje drugarice jer: 'Hoćeš meni? Hoćeš meni? Ko ti je sašio? Ja sam.' [Olivera imitira razgovore sa drugaricama] I onda sam ja, u nekom periodu kada sam imala slobodno šila, zarađivala sebi novac jer nije to tada bilo vreme kada su stvarno mladi zarađivali, nekako to nije bilo tako. Ali ja sam imala neku svoju... Niko mene nije terao. Ja sam htela i tako sam radila i onda sam za vreme ispita ja sam davala ispite i išla redovno na fakultet i svi su znali: Olja sada daje ispite i to je tako. Kad imam vremena slobodnog, ja sednem, sašijem, zaradim novac, odem na more s društvom i vratim se ili kupim kući ovo, ono što sam imala neke želje više nego što su moji roditelji mogli naravno da ostvare. Tako da bilo je dobro i bila sam aktivna i mislim da sam živela 300 na sat i imala sam mnogo vremena. I za braću i za sebe. Ja sam nosila

najlepše džempere, najmodernije u tom periodu, prve pantalone zvonaste koje sam ja šila jer sam volela da budu lepi, da im to činim. Eto to je, lepo je to.

Nataša Govedarica: A šta ste odabrali da studirate?

Olivera Budimir: Ja sam studirala prvo francuski u Prištini, da, a onda sam upisala Višu medicinsku školu, sanitarni smer u Beogradu i paralelno sam jedno i drugo studirala i paralelno sam i davala ispite sve redovno. A onda sam završila Višu medicinsku u Beogradu i zaposlila se i tako da nisam diplomirala na francuskom, ali ne zato što sam izgubila - ni jedan ispit nisam pala, zato što sam stala u jednom periodu. Nisam mogla da odem dalje da usavršim jezik nego sam stala i to je ostalo tu. Inače, mogla sam i to.

Nataša Govedarica: Ali ste uglavnom živeli u Prištini. U Beograd ste dolazili po potrebi ili kako je to?

Olivera Budimir: Da, da. Ja sam dolazila ovde samo da dajem ispite i davala sam ispite, a živela sam u Prištini.

Nataša Govedarica: A kad biste sad poredili Beograd i Prištinu u tom vremenu, je li bi mogli da kažete kako Vam je izgledao život ovdje i tamo. Šta Vas je vuklo tamo, koliko vas je privlačilo ovdje?

Olivera Budimir: Nisam ja imala neku potrebu za Beogradom. Ja sam volela svoj grad, svoju Prištinu. Mislim, 'svoj'. Ne kažem 'svoj' ničiji - nikome nama nije grad, ali [ga] nekako svojatamo. Svako ima nekakvu tapiju na nešto, tu gde smo živeli i gde smo bacili korenje. Sećam se jednom, kad sam došla da dam ispit ili prijavim, nemam pojma, ne mogu se setiti... I sad, dok sam kupovala na trafici jednu razglednicu da pošaljem za Prištinu i pita me prodavačica koja je bila iza u trafici. Kaže: „Odakle ste vi?” Ja kažem: „Iz Prištine.” „Da li ima takvih devojak u Prištini?” Valjda su ovde u Beogradu mislili da smo mi dole ono nešto, pali iz nekog sveta... Ne znam iz kog podzemlja. Mi se nismo razlikovali od onih koji su ovde. Hoću da kažem, jednako se studiralo i u Beogradu i ovde. Bilo je igranke na nekom drugom mestu, tamo smo imali mi neke svoje.

Moj brat koji je mlađi koji je bio prva gitara, solo gitara u Prištini i održavao igranke svoje sa svojim kumom i svojim bendom svuda po celom Kosovu. Prva električna gitara, mislim: prva kao vodeća. Ne mislim kao prva gitara koja je donesena dole, jer i sada je i sada svira isto, samo ne bavi se više na taj način dugo, ali dole je organizovao svuda. To su bile sale pune, to se, bilo je i terasa i svega i svačega puno. Mislim, lepo se živelo: Korzo je bilo ekstra: usred Prištine svake večeri negde od šest, sedam sati tako do nekih osam, pola devet eventualno, to je bio već razlaz. Tu se šetalo mnogo ljudi, tu je bilo dve trake. Sa jedne strane šetali su Srbi, sa druge strane šetali su Albanci. Nikad se nismo šetali zajedno.

Ko je to tako namestio to sad mogu, da li je to spontano tako odredilo ili kako god. Tu su stajali normalno svako je imao svoje drvo. Momci gledaju devojke, devojke se šetaju ili kako god, ali šetali smo se paralelno.

Nataša Govedarica: Koje su to godine, Olivera?

Olivera Budimir: Pa ja ne znam koje su godine, možda sredinom osamdesetih kad su prestale ove šetnje korzom da postoje. Mislim da je tako nekako. Nisam sigurna već, ne mogu da se setim, ali znam da je bilo svake večeri. Tada se izlazilo ranije i vraćalo se kući ranije i znalo se neko pristojno vreme kada se mora biti kući. Ja sam imala jako stroge roditelje. Ja sam morala da budem kući čak do [petnaest do osam da budem kući], dok sam išla u školu, škola mi je bila dosta, bila mi je blizu. [Išla sam u] medicinsku srednju školu, na kraju, na rubu grada. Ja sam pešaka išla i pešaka se vraćala jer nije bilo, bilo je nekog prevoza, ali nije bilo sigurno da li ću ja stići baš na vreme ili kako god. Ali šta je to mladost, to je čas posla. I morala sam, do sedam mi je trajao čas, i do sedam i petnaest smo imali čak, jer smo imali obavezu, ako sam redar da očistimo učionicu mi đaci, sve stavimo na svoje mesto. Ja sam morala u petnaest do osam da budem kući, ali nula nula petnaest do osam. Nije uopšte blizu i jedino ako neki čas ne održi se, izgubimo neki čas, pa onda se prošetam jedan krug onako na brzinu i vreme se moralo poštovati, rano da se dođe kući, a kasnije već do devet. To je bilo maksimalno i ja u devet sam morala da budem kući, nula nula. Ja u devet sam morala da budem kući. Dok sam ja izborila deset nula nula, to je bilo o ho ho i nema šanse da se to prođe. Moja majka nikako nije odustajala. „Možeš ti preko dana da odeš gde hoćeš.“, otac je govorio „Ali uveče moraš da budeš kući. Ovo nije područje, ovo nije vreme“.

Moj otac je razumeo političku situaciju. Valjda je pričao uvek sa svim ljudima kao sa svojim, kao sa sobom jer je znao jezike i nisu ga čak ni razlikovali jer su znali oni ko je ko i šta je šta. I on nikad nije verovao u taj neki mir koji je vladao. On je uvek znao da će doći do ove situacije koja je i bila posle i uvek je nama to govorio, ali nismo niko nikad verovali. Moja braća i ja nismo verovali i govorili smo: „Daj, tata, pusti nas da izađemo do tog nekog vremena. Prošlo je to vreme, ko zna kada“. Nažalost, ispalo je da je on u prvu jer je on uvek govorio, kad smo mi sticali, kad smo stvarali, kupovali: „Ajde, ajde sve ćete jednom ostaviti i otići“. Nažalost, bilo je po njegovom. On je jednom to platio jer je jednom sve ostavio i otišao i više nije imao poverenja ni u šta, valjda je imao i razloge zašto je to tako. Jednostavno je verovao da će biti to mada je uvek voleo i uvek je hteo da bude tu, i ne može čovek da bude zatočen i da čeka šta će da se desi. Mora život da ide dalje. Ali on je bio zatočen svojim tim vremenom i tim što se njemu desilo.

Nataša Govedarica: Koliko ste vi znali zapravo šta se desilo njemu 43. ili je to ostalo tako manje više na nivou [slutnje]?

Olivera Budimir: Jako malo i jako mi je žao zbog toga. Pričao je on da su njega noću jurili i da je morao da ostavi kuću, da napusti kuću u toku dana istog, sledećeg dana i da beži sa nekim osnovnim malim pokućstvom. Neki voz koji je tu prolazio kroz Prištinu jer su prugu držali balisti i koliko se ja sećam da je tako bilo i onda je neke grdne pare morao da plati tu na brzinu i da ode za Niš. I otišao je u Niš. Nije voleo da se meša u nikakve vojske, nije bio iz te priče, ali nismo imali mi... Mnoge stvari nam ostaju nedorečene, nažalost. Valjda to je ta cena mladosti. Mnoge stvari ga nismo pitali nikada, mnoge stvari nismo imali živaca da slušamo i on nije hteo da nam se nameće sa tim. Jednostavno smo pustili da to prođe tako, ali sigurno da mu nije bilo lako da sve svoje spakuje jedno jutro i da beži i to onako glavom bez obzira. I onda se on '46. ne, '56. onda se on oženio u izgnanstvu. Pošto kad se vratio, probao je da se vrati i onda snega je bilo na Prepolcu i on nije mogao, kamion koji ga je vodio nije mogao da prođe i onda je tu ostao u Kuršumlijskoj Banji i tu se oženio sa mojom mamom i onda se rodio moj brat i tako da to je bila neka priča.

Ali on je ipak svakako želeo da se vrati u svoje mesto i došao je, ali uvek je znao da će biti kao što je i bilo. Hteo je da bude ipak tu jer gde god je bio, bio je u Nišu, pa onda u Kuršumliji, posle Kuršumlijske Banje i tako. On je svuda tu bio, on je bio majstor limar, prvoklasni majstor. Tada su bili majstori traženi jer nije bilo ničega, nije radilo ništa, fabrike i ništa nije radilo mnogo toga, ali sve to je ostavilo dubokog traga. On je svuda tamo bio. Nije imao korene nigde. Njega su zvali „klonfer“, niko nije znao ime. Niko sad ne bi znao ko je taj Slobodan koji je tamo bio, koji je živio među njima. On je klonfer jedan. Družio se sa tim lokalnim stanovništvom, on je bio sa njima stalno, pričao o svojim nekim doživljajima, ali on nikad nije bio jedan od njih. On je zapravo opet hteo nazad da se vrati, s tim što smo bili u iznajmljenoj kućici, socijalnoj maltene, dok nije ponovo, nismo stekli jer nije imao više svoje. Ali imovinu svoju nikad nije mogao da potražuje jer je zakon '48. koji je ograničio da ko se nije vratio do '48. godine, ne može da potražuje svoju imovinu. Njega je ograničio tako da nikad nije ni imao pravo da potražuje svoju imovinu.

Nataša Govedarica: Jeste li Vi znali gdje je ta kuća?

Olivera Budimir: Da, išla sam da je vidim. On nikad nije hteo da nas on odvede. Išla sam da vidim i gledala je izdaleka onako. Mislim, ja nemam osećaj prema njoj osim onog što je tata rekao, ali on nije pričao o tome, jako malo je pričao. Jednom sam išla samo da vidim na domak grada njive koje je njegova, hektar zemlje, koja sada basnoslovno vredi, a mi nemamo tapije, mislim da je ostala u podrumu, a čak nismo imali interesovanja mi deca da vidimo na koga se vodi ta tapija pošto se u neko

vreme nisu prenosile generacijom, pa odmah na sledeću. A prezimena su se menjala tamo od... unuk je dobijao prezime po imenu dede i uvek tako, tako da je teško bilo.

Ja sam probala nešto, pošto sam radila u Skupštini grada, da nađem, da vidim na koga se vodi, gde je tapija, šta je sa njom. Jer nisam mogla na koje ime da tražim jer moj otac je Aksić, a njegov otac je Nedeljković jer mog oca deda se zvao Aksa i po dedi je dobijeno prezime, tako da je to bilo. A njegov otac je umro kad je to bilo, moj otac je imao šest godina. Mali je bio, majka građanka, Prištevka. To su bile gospođe koje su volele da piju kafu, da kafenišu, da vezu i tako. Nisu one znale neke te poslove prebacivanja, porezi, ovo, ono, jednostavno je to tako. Tako da to je bilo, to je izgubljeno za nas i za moju porodicu, to je najmanje što. Mi smo bez toga naučili da živimo, uvek smo živeli tako.

Nataša Govedarica: Sad oprostite za ovu digresiju, ali bili ste negdje oko fakulteta, oko toga da ste završili školu u Beogradu i Vi ste, ako sam dobro razumjela, Vi se vratili u Prištinu da radite?!

Olivera Budimir: Ja nisam ni odlazila iz Prištine.

Nataša Govedarica: Jasno.

Olivera Budimir: Ja sam samo studirala ovde a i tamo, paralelno. Onda sam se zaposlila u Skupštini grada u Prištini i produžila dalje da živim i imala svoje dobro radno mesto u Skupštini grada.

Nataša Govedarica: Šta je tačno bio Vaš posao?

Olivera Budimir: Ja sam radila u Sekretarijatu za zdravstvo, boračku, socijalnu i dečju zaštitu kao samostalni stručni saradnik, tako da je meni bilo tu dobro, mislim ono dobro. Državni posao, što se kaže. U to vreme je bilo jako dobro imati državni posao, a drugog i nije bilo, tako je bilo. Bilo mi je dobro, imala sam svoju slobodu, zakon mi je bio jedini koji je merodavan, bilo mi je dobro. Zato sam tu i ostala na tom poslu i onda sam studirala i prava i to sam čisto, eto što sam imala prostora, studirala i došla do neke treće godine i onda sam se udala i kad sam ja rešila da produžim, onda je počeo rat i da završim to itd, itd.

Nataša Govedarica: Uglavnom, Vi počinjete da radite i u to vreme ste još u roditeljskoj kući, je li tako?

Olivera Budimir: Da, ja sam bila još uvek neudata kad sam počela da radim, e onda sam se udala. Moj suprug je bio... On nije poreklom sa Kosova, mada je rođen na Kosovu. On je poreklom iz Like, znači Ličanin poreklom. Njegovi stari su se naselili, njegovi deda i baba, njegovi roditelji su bili mali kada je kralj Aleksandar naseljavao Kosovo Srbima jer je tad opet bilo nekog manjka jer je isto zbog bežanja,

iseljavanja, valjda, ja ne znam taj period, normalno da ne znam, znam samo istorijski, ali oni su tu živeli, on je završio škole i radio je. Kad sam ja njega upoznala, bio je šef poslovnice Putnika u Prištini.

Nataša Govedarica: Kako ste se upoznali?

Olivera Budimir: Pa ja volim da putujem, a on je organizovao putovanja. I ja sam...On je organizovao jedno lepo putovanje za Rusiju. On je bio profesionalac i njegova sva putovanja su bila lepa. Njegova putovanja su bila posebno smišljena jer svi su insistirali na tome da idu na put ako on ide. Zato što su znali da uvek ima neki džoker u rukavu i da će uvek nešto još osim onog osnovnog aranžmana, da im priušti nešto lepo. To je bilo stvarno uživanje sa njim putovati. I tada su bile neke dve grupe i ja sam se prijavila za jedno putovanje, isto za Rusiju. To je bila Moskva, Lenjingrad, Kijev i tako, međutim, on je uspeo da me nagovori da ne idem sa tom grupom, nego sa sledećom grupom. Ja nisam znala da u sledećoj grupi on je vođa, on vodi i treba da bude tu. Dobro, putovali smo mi, bilo je sve savršeno. Ja sam se družila sa nekim drugim opet koje sam tu upoznala i bio je neki moj san da vidim Moskvu, da vidim Rusiju. I danas je meni izazov.

Nataša Govedarica: Ali to nije prvo putovanje u inostranstvo?!

Olivera Budimir: Nije, ali jedno od većih, prvo jedno od većih putovanja je to. Tada smo mi, on je jako lepo organizovao osim što je zadnjeg dana ujutro me zvao pre nego što sam ja krenula na put on me pozvao i pitao: „Je li sve uredu?” Uveče u stvari pre nego što smo, jer uveče smo otputovali. I kao: „Da, sve je uredu”. „Dobro, vidimo se u pet sati”. Jer je trebao autobus da krene iz Prištine za Beograd, pa iz Beograda avionom da letimo dalje. I ja u autobusu saznajem da se ne ide za Kijev. Ja sam njemu htela da napravim problem, da mu vratim pola autobusa iz Beograda. „Ti nemaš pravo da nas ne obavestiš da je promena programa. Ako je već promena programa, ja imam pravo da pristajem na to ili ne pristajem”. Međutim, nisam normalno to uradila, ali sam bila jako ljuta i morao je posle da me oženi i da iskija to godinama, taj Kijev. Ali nisam videla Kijev ni posle, ali to je u stvari bilo...U stvari, tada je bio Černobil se desio i zbog toga je bilo odloženo i nismo išli. Tad se to još nije znalo. Mi smo otišli par dana posle što se desio Černobil, ali se još uvek nije znalo, još uvek su držali u tajnosti.

Nataša Govedarica: I to je tako sredina osamdesetih kada se zapravo upoznate?

Olivera Budimir: '86.

Nataša Govedarica: I kako onda ide dalje?

Olivera Budimir: Onda smo tamo, mislim da je u Moskvi, da. Pošto je stvarno bilo intenzivno, mnogo je bio lep program i društvo je bilo dobro, tako da smo danju šetali, obilazili. Moskva i Lenjingrad su stvarno veliki, ne može se obići. Ceo dan smo zujili, obilazili sa vodičem ili bez vodiča, ali uveče smo odlazili u disko, u barove u ples, tako da je bilo intenzivno. Tih deset dana je bilo baš onako intenzivno, od jutra do mraka. Nas dvoje smo se viđali samo u prolazu tu i tamo, bilo kad se desi nešto da on dođe, da obiđe da vidi da li je sve u redu za doručkom ili večerom ili kad... Imali smo izvanredne hotele svuda. Ili kad je neki program, obilazak, [*proveri*] onda nas da smo tu, da smo na broju, jer je on profesionalan bio baš onako i sve je motrio, ali diskretno, bez da nekog ometa u bilo čemu.

E sad, jedne večeri bila je muzika, plesali smo svi i on me je birao za ples i odigrali smo samo pola igre. Kako ima simbolike u životu... samo pola i onda je prestala muzika i upalilo se svetlo. I onda smo se razišli nekako i nismo više plesali ili sam ja prešla za drugim stolom sa društvom i to je bilo. I koliko ima neke...[simbolike] što kaže Ivo Andrić: 'Znakovi pored puta'. Posle kad smo se vratili on je počeo da me poziva: „Kako je bilo, šta je bilo jesi se odmorila?“ i tako to i nisam ja pokazivala nikakvo interesovanje i shvatila kao neko interesovanje, međutim vremenom se odvijalo nekako drugačije i onda smo se mi nekog januara sledećih devet, deset meseci posle toga smo se venčali.

Na opšte iznenađenje svog tog društva sa kojim smo se tada družili jer eto niko nije znao, niko nije očekivao, ni ja. Ali je uspeo. Jednom me je jedna novinarka pitala šta je to što me je osvojilo, čime me je osvojio, šta je to. Ja sam bila malo zatečena šta je to među mnoštvom izabrali nešto - ali, znam, tada sam se dobro setila i mislim da je to ono pravo. On je neko, muškarac koji je verovao u sebe. I znao je kako da dođe do onoga šta on želi. Mnogo je važna ta vera u sebe, a ne ono: ona je... ma da, ma kakvi... nego on je verovao u sebe i stigao me je. Na neki način je uspeo, iako ja nisam verovala ni meni, ni njemu, ali on je uspeo da me ubedi u svoju veru i onda smo se venčali i imali smo jedan lep brak, onako bez trzavica, putovali smo.

Nisam ja imala nikakvih nekih stega. Ja nisam znala šta to znači razlika između onoga što sam ja bila pre toga i imala sam neku apsolutnu slobodu da se ponašam. Zna se šta je sloboda za udatu ženu, normalno. Da li ću ja sa prijateljicom da odem, da otputujem, da se družim, da izađem uveče, da dođe meni neko drug i prijateljica i ko u kuću. Mislim, apsolutno jedna širina, jedan svetski čovek da ja nisam znala, nisam ga apsolutno takvog poznavala. Nisam znala da i to postoji, ali eto. Njemu nije bio bitan niko, ni koje je nacionalnosti, on je radio svoj posao profesionalno. Sa svima je sarađivao, sa svima je bio prijatelj, svi su ga voleli u celom gradu samo su imali najlepše reči hvale. Tako da kada bi ja nešto ružno rekla, bilo je zlo po mene. Ma ne bi imala šta da kažem, to je bio lep život.

Nataša Govedarica: Do kad je bio lijep život?

Olivera Budimir: To je bilo sve do '99. godine kada je nastao ovaj pakao od rata. Mi smo, tada sam ja insistirala da imamo dete zato što sam ja već imala jedan neuspeo pokušaj, mojom nesmotrenošću, ali sam imala veliku psihičku traumu koju nisam mogla da prevaziđem i onda sam ja insistirala da imamo dete. On nije pravio pitanje od toga i uvek se pitao: „Zašto ti insistiraš, ako ja ne pravim pitanje?“. Ja sam se uvek pitala: „A ko si ti da praviš pitanje, a ja ne!?“. Ja ne tražim krivca, ja hoću rezultat. Kao oni muškarci imaju pravo da postavljaju pitanja, žene, šta sad, i ako se oni slože, mi nema šta da pitamo. Ali ja nisam taj tip.

Ja sam neko ko je uvek bila svoja i uvek sam ja znala šta hoću i probala sam da to na neki način isteram da to bude, da to ne odustanemo bez pokušaja i da uradim sve što može da se u tom momentu, mogućnosti da se uradi za nas. Nije bilo jednostavno jer nije se jednostavno izboriti sa muškim, sa njihovim nekim egom i tako, ali ja sam to uspela da uradim. I da ga nateram da ipak pristane na neki tretman i da prevaziđemo tu prepreku jer su lekari rekli da je sve u redu, ali ipak, ako se nešto nije desilo, neka je problem u glavi, ali i to je problem. Mora da se nađe rešenje. I onda se to desilo uoči rata i sad kad je već počelo da se sve ispod nas maltene da se pomera tlo i da se dešavaju neke druge stvari, ja sam imala, ja sam bila u nekom svom svetu. Mi smo bili u svom svetu. Ja sam razmišljala o ovome, a mislila sam da će to ta neka politička kriza ili to koja je eskalirala tada da će da se slegne, da će ipak biti, da ne može...

Ipak je to država, Srbija je država i da će da se dešavaju takve stvari i to nešto što... mislila sam da vreme u nekom, mislim u iskonskom nekom vremenskom periodu znači nešto, da smo mi neko civilizovano društvo, da se neke stvari ne mogu desiti u nekom dvadesetom veku, ja mislim. Nažalost, prevarila sam se i onda se desio rat tako da sam ja, ja i moj suprug smo ceo rat proveli u gradu. Mi smo bili sve vreme angažovani, on na svom radnom mestu, ja na svom radnom mestu, ali maltene svega smo na dva, tri dana napustili grad i to sa odobrenjem i sve vreme smo bili tu. Nismo bili nikada, ni moja porodica, ni njegova porodica, nikakvi ekstremni. Nigde nismo bili mešani, nigde nije bilo nekog razloga da mi nešto bežimo ili da mi nešto, tako smo mi mislili da nema razloga. I ostali smo, bili smo u Prištini, bili smo u gradu sve vreme.

I onda se desilo, desilo se da je svet odlučio drugačije i da je, da je počelo to bombardovanje koje je baš bilo žestoko i eskaliralo. Mi smo bili uglavnom u našem stanu, čak nismo išli ni u podrum. Bili smo prva dva, tri dana svega i onda smo odlučili i vratili se u naš stan i tu smo proveli sve vreme bombardovanja. Međutim kada se sve to završilo, kada je, jer obično se za zelenim stolom što je moj otac govorio, sad tek razumem, da se sve ipak završi za zelenim stolom, potpisan taj Kumanovski sporazum koji je nikakav, ali nije bilo, znam da nije bilo izbora jer je to bio, jedino je alternativa da se sve ne uništi dalje. I onda ja opet da li znam, ne znam, ali tako mislim.

E onda je nastao pravi pakao u Prištini, tek pravi pakao. Pre toga je bio pakao jer se nije znalo ko će dočekati zoru jer je non stop proletali su avioni, grmelo je, non stop su padale bombe po gradu i van grada i iznad i to je tutnjalo i dan i noć i nije bilo prestanka. Ali ja sam sve vreme, svakog dana išla doterana, našminkana na posao kao da idem na bal, kao i svaki put. Tako sam imala potrebu i tako sam se ponašala kao da je sve normalno. Međutim posle tog Kumanovskog sporazuma je tek nastao pravi pakao jer su se iz nekog nebuha, ne znam odakle, mračne sile nadvile; nagnuli su ljudi sa svih strana, neki sa nekim facama neprepoznatljivim ko iz podzemlja da su došli nekakvi. Pretpostavljam iz Albanije, iz Makedonije, iz sela, sa svih strana to se sjurilo i onda je nastao opšti grabež opšti, otimanje, ubistva ovde, onde zaklali. Haos je nastao jedan opšti.

Ja sam i zadnjeg dana, ja sam do 29. juna bila u gradu i mislila sam posle potpisivanja, znači to je bio taj najgori period od 10. do 29. to je bilo baš onako žestoko, ali on nije verovao da će se desiti, da ćemo morati da bežimo. Kaže: “Ti samo preuveličavaš, ti samo praviš paniku“. Međutim videlo se već da je neizdrživo i onda kad smo odlučili, kad sam ja uspela da ga ubedim da idemo, da bežimo. I moj brat i moj otac i snaha, njegova deca, mi smo morali da bežimo i da ostavimo sve onako. A pre toga su moj stan kad sam došla jednom jer smo prešli da živimo, posle tog potpisivanja prešli smo da živimo u stan majke, Radetove majke zato što je to preko puta kao ova zgrada ovde jednostavno ulica je između i tu je odmah preko puta KFOR bio. I mislili smo, jer to je bio nekada MUP, i mislili smo da smo tu bezbedni jer samo je ulica između i mi gledamo kroz prozor KFOR. I onda smo prešli tu da živimo, a naš stan koji je u drugom kraju gde je bilo puno Albanaca u okruženju.

Mada u našoj zgradi nikoga nije bilo, niti je bio neki stan obijen, ja sam zaključavala. Nas dvoje smo nekada bili sami za vreme rata. Ja sam celu zgradu zaključavala i svi stanovi su bili očuvani i nikom ništa nije nedostajalo i ništa nikom nije falilo, sve je bilo kako jeste bez obzira da li su to Srbin, Albanac ili Turčin. Bilo je Turaka u našoj zgradi, sve je to bilo u redu. Međutim, kad je ovo nastalo mi smo ipak prešli tamo iz bezbednosti jer u okruženju nije bilo već bezbedno. Ne znamo ko je tu. Znamo mi ko smo, ali ne znamo ko je u našem okruženju.

Onda sam došla jednog dana u svoj stan sa mojim bratom i videla sam na mojim vratima, “UČK”, piše veliko ono crvenim flomasterom. Ja zatečena, šta sad? Ipak sam hrabro pokušala da uđem, otvorila sam vrata i ušla sam. Tu su bili jedan, kaže da je komšija Albanac i još jedna žena od drugog. Ja mislim da su se njih dvoje nagađali ko će da uđe u stvari u moj stan, pa odlučivali. Jer su se sad oni svađali između sebe ko će da uđe. Ja ulazim i gledam šta se dešava, pokušavam brzo da razmišljam i čujem u sledećem stanu da se svađaju isto oko, ali na albanskom, svađaju se. Ovo što sam rekla, preskočila sam da kažem, moj otac zašto je rekao da ja ne razumem ovo što vi učite u školi albanski, kad kažem

albanski i šiptarski. Ovi su se svađali na šiptarskom, ne na albanskom. Albanski je književni jezik, a narod govori šiptarskim jezikom izvornim onim kojim je govorio uvek kada je govorio. Znači to je velika razlika, nije to isto. Oni se čak ne razumeju kad pričaju. Kao i mi i recimo, sada Hrvati su nam bliski, Slovenci recimo ili tako to je razlika u tom. I oni su se svađali u drugom odmah vrata do nas i čujem da se dešava tamo nešto.

Sad ne znam kako ćemo mi da izađemo iz našeg stana da, a kola su nam ispred. Mogu da nam obiju kola, tako je bilo. Ja sad razmišljam kako ću, sad ja pokušavam kao da nonšalantno njima sipam piće, vadim piće da sipam, neki alkohol. Nemam pojma, nešto razmišljam brzo, mozak mi radi 300 na sat, ja se smeškam i razmišljam kako ćemo mi da izletimo iz stana da ne ubiju brata, ajde mene, moj je stan ali i on je tu samnom. I kad smo izašli kad sam nekog momenta videla, čula da je zatišje nastalo u tom drugom ulazu jer mi je ovaj komšija preveo svađaju se ko će ostati u stanu oni sledeći. Ja sam samo zgrabila jedan telefon onaj starinski koji je bio pored mene, iščupala ga iz zida, koferi su bili pored vrata i rekla sam bratu samo: „Uzmi ih!“, i on je zgrabio i bacila ključeve na sto, ali iznenada tako da sama sebe sam iznenadila i rekla: „Komšija, srećno ti bilo, dok se ja ne vratim!“ i izašla na vrata. Morali smo tim nekim iznenađenjem [*da izađemo*], da ne bismo mi stradali, da ne bismo... Da oni nas ne iznenade nečim.

I onda smo uleteli u kola i odjurili. To je sekund bio odluke i sve to u stanu je ostalo kako je bilo. Šta da razbije vrata, ostavila sam ključ na sto i to je tako bilo. Onda smo prešli kod Radetove majke, ona je već bila otišla ranije za Srbiju kod ćerke. Mi smo otišli dole. Taj koji je rekao da je komšija, pokazivao je, pričao je neke, pošto je on bio u Makedoniji za vreme bombardovanja, kako su na nekom kauču Srbi silovali neku devojkicu. Mislim, otkud ti znaš kad nisi bio tu šta je bilo na tvom kauču i tvojoj kući!? Nema veze, neke nebuloze, ali ja sam se pravila da to ne primećujem i jer sam slušala posle mnogo toga. Jer ja ne mogu znati šta je bilo sada u mom stanu i posle kad ja već nisam tu. Jel tako i kad se vratim i da vidim ja mogu samo da vidim. Ne znam šta je bilo. Niko ne može da mi kaže to. A njega nikad ranije nisam videla. On je bio, kaže da je tu kuća do naše, ispod je jedna kuća do zgrade gde smo bili tu je jedna kuća i on je bio tu valjda. Ja ga ranije nikad nisam videla, ali to je što je.

Imovina nije bitna, mi smo bitni i otišli smo. Moj muž je posle toga dolazio. Mi smo bili par dana u našem stanu. Mislim da sam ja došla još jednom ili možda i nisam. Ne sećam se više šta je bilo tada, ne znam. Ali sve što je bilo, krcat stan, sve što je bilo u stanu sve je tu ostalo. Mi smo tad kupili pre kupili još jedan stan. Moj muž je kupio za nas da se uoči rata preselimo u novi stan. Međutim, u taj stan se nismo uselili i to je ostalo tako. Jedino što smo se dogovorili, ja sam insistirala da ipak idemo, nemamo više šta da tražimo da odemo, jedino glavu možemo da spasimo, ako spasimo. Jer je bilo bežanje već preko Merdara opasno i već su ubijali ljude i svašta se dešavalo i kidnapovali su i nestajali

i pucali na konvoje i na kamione. Nije nas niko pratio, niko nikoga nije pratio. To je bilo jedno stvarno tako ludilo.

Mnogo toga ima da se priča. Ja sam viđala i pre toga, i pre bombardovanja je bilo izgorjenih kuća i izgorjenih sa krovovima otpalim. Nije bilo to tako mnogo, ali je bilo. U svakom narodu ima i onog zla, ne možemo mi, niko nije savršen, ali posle toga je takav nastao pakao, takva otimačina, takva ubistva, lupa na vrata. Ja sam doživela u tom drugom stanu, otišla sam u taj novi. Meni su lupali na vrata. "Otvori, nećemo ti ništa!" A ja neću da otvorim. Vrata može nogom da razbije i da uđe, a ja unutra. Onda je zovem KFOR. Ja sam vikala, tada nije bilo mobilnog nego sam videla sa terase ženu jednu koja je u susednom ulazu do nas i javila joj i ona je odmah otišla i dovela je ove iz KFOR-a. I došli su oni, oni su bili pun hodnik taj u zgradi i pun hodnik ih je bilo, Šiptara. Ceo hodnik je bio, sve uz stepenice sedeli su i da vide ko će prvi da uleti u neki stan. Ko im je to dojavio, kako je to bilo ili su čuli da ide KFOR, nigde nikog nije bilo, ali nikog. Svi su se raspršali. Ja sam išla sa njima. Ja sam bila toliko nepromišljena da ja zajedno s njima idem, oni naoružani i zajedno idemo iz stana u stan i nigde ih nema. Gde su ti ljudi potonuli?

I sad jednog vode da ga sklone odatle, ne da ga nešto privedu i on se okreće i meni podiže majicu i pokazuje bombu. Ja na terasi. Ja kažem: „Ali ja ću ovde da stavim bombu, ako smeš da uđeš posle mene - čik! U moj stan, kad ja izađem, ja ću staviti bombu.“ I tako se mi razgovaramo o bombama pred KFOR-ovcima. I otišla sam ja normalno posle toga jer više nije bilo smisla ostati tu. Očekivala sam jer sam ja non-stop vozila kola, obilazila moju porodicu, sve je to bilo ludilo jedno nepromišljeno. Jer meni su mogli ispod kola da stave bombu i ja da odletim, apsolutno nisam se promišljeno [ponašala], ali valjda tu niko nije promišljen i niko nije pametan. Kome šta se desi, desilo se i to je to. Ili svi misle da su najpametniji, pa baš ono dogovorili se s bogom neće ništa da im se desi. Tako da smo, da sam na kraju uspela da ubedim Radeta i kažem: „Mi sutra moramo da idemo. Nema druge.“. Nije nas pratio niko, niko nije pratio nikoga KFOR-ovci, preko Merdara, svako je išao na svoju odgovornost, pa kako se kome desi. I onda smo mi rešili da idemo i to je bilo jedno ludilo dok smo mi krenuli.

I kad smo krenuli ujutro rano, to je za tren oka se oni stvore i okolo kola ili gde god ono i samo blokiraju i ubiju tog i izvuku ga i sednu u kola i tad su i ključevi tu i idu. Ili u stan kod našeg komšije, uleteli su u stan, lupali su i on je otvorio, uleteli, uzeli mobilni, uzeli...nije mobilni, imali su onaj neki GPS ili nemam pojma. Nije GPS, nešto je bilo, ne mogu se setiti sada, neki telefon. Uzeli su, ne znam, sve su pokupili što je bilo vredno i njemu su naredili da mora do 6 sati uveče da napusti stan i da ga nema. Ključeve od kola su mu uzeli, da i tako jer je to najsigurnije jer bez ključeva ne može da ih vozi. Kad je neko u kolima samo zablokira uzme ili ga ubije. I ja sam to viđala, videla sam na ulici krv i tako. Videla sam kada su, ne mogu se setiti koji su, kada su ubili nekog, troje ih je bilo. Kad sam radila da su

ih ubili u kolima, pa su posle kola dovedena, valjda ih je KFOR doveo u centar pa sam ih ja videla, ali onda smo rešili, ja sam ga ubedila da krenemo.

Moj brat i otac i snaha i njihova, ja sam vozila brataniću i jednog bratanca. Jedan brat nije hteo da napusti i snaha. Oni su ostali u svom stanu, a jedan brat sa svojim ocem starim, krenuli smo. Znači dvoja kola i još jedna su bila ispred nas, pa šta nam bog da. Ja sam vozila micubiši brzo, a brat je vozio, a brat je vozio juga a ja ono gledam u retrovizor šta je sa njim. Jer čim mi ga nema u retrovizoru, panika šta je sa njim. Pa onda stajem malo, pa i do Merdara kapi krvi nije bilo u meni dok sam stigla.

Međutim prošli smo nekako taj, preživeli smo, a moj Rade je zadnjeg momenta kad smo trebali da uđemo u kola kaže: „Ja ne idem.” Kaže: „Ja ne idem, ja ću ostati. Mene niko neće šta sam ja kome.” I nije više bilo, ja nisam više mogla jer su moji čekali ja da krenem, a ja sam čekala on da krene i onda smo svi bili blokirani. Onda sam ja odlučila da ja ipak idem. Otišla sam, a on je ostao. Moj brat se vratio posle i on je bio sa njim. Pored svog stana i svoje kuće koju je imao, očeve kuće gde su oni živeli, brat, snaha i otac, pošto je majka ranije umrla i svog stana koji je imao posebno, on je živio opet sa Radetom u stanu Radetove majke da bi bili zajedno. I tu su bili.

Brat je još uvek radio u elektrani. Pošto je jedan od onih, tamo je bilo elektrana. Ja koliko znam imala je nekih sedam hiljada radnika, ako ne i više. Od toga je bilo ne znam koliko Srba. A od svih tih Srba koliko je bilo jer je bilo većina Albanaca, od svih tih Srba četrnaestero su dozvolili, napravili spisak da mogu da uđu u kompleks elektrane i jedan od njih je bio moj brat. I to je elektrana je u Obiliću udaljena od Prištine nekih 13 kilometara. Treba stići do elektrane i onda je on morao da ide autobusom gde su sve oko njega Šiptari, a on jedan tu. A ko je od njih ekstremista pitanje je sada. Međutim, on je ipak išao ceo juli je išao tako na posao. Šta da dam otkaz, otkaz se ne daje tako, valjda će se sve srediti pa da opstane na poslu, jer decu ima.

Međutim onda je došao do Blace jednog vikenda, tada je trebao i Rade da dođe sa njim. Ja sam čekala Radeta, trebalo je da odemo posle za 2. avgusta, za Svetog Iliju na Kopaonik do sestre Radetove jer slave slavu i posle da idemo za Beograd i kako god. I uveče 1. avgusta se čujemo uveče, on me zvao oko pola dvanaest što me nikad tako kasno nije zvao. „I šta radiš? Kako si?” i kažem: „Što nisi došao?” jer brat je već došao a njega nema, jer ga ja čekam. „Pa, doći ću ovih dana, ali samo da znaš ja ću opet da se vratim.” Ja kažem: „Dobro, samo jednom izađi, izađi jednom pa da vidimo da li ćeš da se vratiš, ali izađi da te ja vidim ovde jednom da dođeš.” „Dobro doći ću, doći ću, nemoj da se sekiraš. Imam ja kako da dođem. Imamo mi tu neke autobuse Putnikove koje smo sklonili u Gračanicu pa ću ja tim autobusom.” Ja kažem: „Kako ćeš ti da dođeš kad nemaš kola, kad nemaš ništa.” Jer kola su kod mene i jedna i druga. „Naša kola su kod mene.” Ja ne mogu da kažem bratu: „Idi po njega!“, jer znam

da je i za njega opasno. Ne mogu njega da izlažem. Ako on sam odluči i odlučio je on će doći, ako ne, ja da mu kažem idi po Radeta ja to ne mogu, nemam srca ni za to. [On] Kaže: „Nemoj ti da brineš ja ću doći svakako, imam ja načina.” „Dobro.” I to je bilo 1. avgusta i 2. avgusta ništa nisam čula o njemu.

Moj brat je otišao ponovo za Prištinu i video da ga nema u stanu. Moj brat je imao ključ od tog stana Radetove majke i ušao je u stan i Radeta nema. Ali on je naučio, Rade je takav bio, stalno je zujao, gledao je, išao tamo vamo, i vidi nema ga, dobro. Uveče kad je legao čak on je ostavio vrata, izvukao je ključ računajući da ako Rade dođe da može da otključa jer ako on zaspi možda ga neće čuti i izvukao je ključ iz vrata i legao da spava. I ujutro je došla komšinica, a tog dana je rekla: „ Pa, Rade je možda otišao na Kopaonik.” I brat je bio miran. Možda je otišao na Kopaonik, a tad nije bilo mobilnih kako nekom da se javi, ne zna niko. A možda je, možda zujji, možda je po gradu negde, kod prijatelja i tako. I ona dolazi ujutro i nosi im krofne neke, nemam pojma i kaže evo za tebe i za Radeta. „Pa zar nisi rekla da je on otišao na Kopaonik.” „Pa ja ne znam sigurno, sa samo...” I tad je brat shvatio da njega nema, da nije bio cele noći, da niko ne zna gde je.

I onda zove snahu, zove u Blace, mi smo bili u Blacu jer je moja majka iz Blaca pa smo mislili da smo tu među svojim jer imamo neku dalju familiju i braću od tetke i tako. Pa opet da se ne osećamo strancima, mada izbeglica je svuda stranac. Nigde nije dobro došao ali dobro. Ali mi nažalost nismo čak ni izbeglice nego interno raseljena lica, mislim večno, doživotno, je l. I onda je on pozvao svoju ženu i kaže: „Znaš šta Radeta nema, ja ne znam šta da radim. Da li da kažem Olji? Da ne pravim paniku, možda je negde, možda je on otišao ipak za Kopaonik direktno, imao takvu vezu, možda je otišao za Beograd nešto jer trebao je da bude u Beogradu u direkciji Putnika jer su ga tu zvali, direktorica ga je zvala.” On je tu imao radno mesto, njega su tu čekali, on je hteo, on je mislio da će moći da ostane. I kaže: „Ja ne znam šta da radim.” I onda sam ja čula tad i tad je nastala panika i bila sam svesna da više nije to.

I onda sam ja već pokrenula i ne znam šta sam više to i onda sam bila u šoku toliko da sam se samo zatvorila u sobu i niko nije smeo da uđe i niko nije, čak nisu prolazili kroz hodnik nego su šaputali da mi niko ne remeti mir. Ja sam samo sedela u sobi, čak nisam ni plakala, nisam ništa, samo sam molila boga da mi ne oduzme pamet. Jer za mesec dana sam izgubila i grad i stan i stvari i posao i ulicu i prijatelje i sve, sve, sve i sad i muža. Više nema, kraj sveta. Samo tonem, ono tonem više ne znam gde sam i samo sam molila Boga: „Bože, sačuvaj mi pamet da me deca ne gađaju ulicom, Bože, sačuvaj mi pamet.” Stvarno nisam imala više ništa, ne znam, života nije bilo u meni, daha nije bilo, nisam znala uopšte koji je izlaz iz tog. Nije mi dopiralo do svesti, a kad mi dopre to je bilo tako užasna panika da ja nisam znala šta ću sa sobom. I onda sam satima bila tako zatvorena u sobi i onda sam se bacila u akciju.

Onda sam se, onda sam počela da vrtim telefone, onda sam počela da zovem i milo i nemilo i nedrago po Prištini. Sve koje sam znala u Prištini za koje imam bilo koji kontakt, a moj imenik i sve je ostalo u Prištini u stanu, ništa nisam ni imala sa sobom. Ono što sam mogla nekako da saznam, da zovem, da pitam da li neko nešto zna da li neko može nešto da mi kaže. Šiptare sam zvala po Prištini, bolnicu sam zvala u Prištini da vidim da nije u mrtvačnici, da nema neka informacija, zvala sam, jurila, išla u policiju da javim nestanak njegov. Srpska policija u policiju u Blacu: „Pa, mi nemamo dole ingerencije, pa nemamo šta da pravimo prijavu.“. Ono ja ludim, mora negde da se evidentira, čovek je nestao, nešto mora da se kaže nekom, ne može samo da se ćuti. I onda sam saznala da silne organizacije, silne, sve što nisam nikad znala, ni čula. Ne znam, Crkvena veća, ne znam ova, ne znam ona, svašta sam saznala u međuvremenu i Međunarodni Crveni krst u Nišu. Sve to nisam znala da postoji, to je sve nešto među nama što običan čovek ne zna. Ja sam sve to odjednom su mi se počela da mi se razvijaju klupčići ko konci po glavi i zvala, pokušavala, prijavljivala, kopirala, faksirala njegovu fotografiju, njegove generalije. Ima ožiljak ovde, mladež ovde, opise neke naivne... Sada vidim da je to tako bezazleno i naivno. Pisala, šta nisam. Nisam mogla da mirujem, jednostavno sam morala da nešto radim, da non-stop da pokušavam negde da doprem do nekoga, da nešto saznam.

Nudila sam njegovu imovinu, našu imovinu, sve sam nudila sam sve što imamo nudila sam Šiptaru njegovom prijatelju. Nudila sam: „Ti znaš šta ja imam, šta mi imamo, papiri su kod mene, tapije su kod mene, ugovori su kod mene, nađi ga, dovedi ga na Merdare, dobiješ sve, sve ćeš dobiti. Ja ću ti potpisati, ali za živog. Ne za mrtvog, za živog.“ On verovatno nije više bio živ i nije više. I taj njegov prijatelj je rekao: „Da, znam ja pare nisu problem, i znam da nije njemu problem pare jer bi Rade to nadoknadio kako god. Znam ja, Olja, nije problem pare, ali ne mogu da uđem u trag.“ Čak sam saznala, saznala sam, pozovem u Prištinu i kažem, opet njegovog prijatelja i kažem: „Čula sam da taj neki Sulja koji je radio u MUP-u kao policajac.“ Navodno on je oni lojalni policajci koji su izdavali i zbog kojih su mnogi ubijeni Srbi policajci, ali to sam ja posle sve saznala, ali nisam znala. Kažem: „Čula sam da postoji u Grmiji,“ to je bilo blizu Sofalije, to je blizu Prištine jedno selo, kažem; „postoji logor gde se drže Srbi, gde ima Srba, da li možeš da mi se raspitaš da li je taj Sulja koji radi u policiji da li ga drži.“ A on kaže: „Da znam za tog Sulju, evo ga pored mene.“ Hoću da kažem koliko je, ja se žalim, ja sad pričam Radetovom prijatelju, a prijatelj je isto koliko i onaj koji je radio u MUP-u i prijavljivao Srbe gde idu na akciju. To je posle i ja onako zatečena, kažem ja nešto da kažem nekom. Šta ja mali neki šrafčić tamo ja nekom da objasnim.

Mislím, užas jedan i onda posle mesec i nešto dana više nisam imala, bila sam tamo u Blacu među kokoškama i među tim življem koji nije bio neki moj način života uopšte i među tom nemoći u kojoj sam se našla. Onda sam odlučila da odem, samo sam ujutro rekla bratu: „Ja sutra idem za Beograd“.

Kaže: „ Kod koga?“ „Ne znam gde idem, ne znam“. Nemam para, nemam stan, ne radim, mislim nemam ništa, ja idem, idem. Kažem: „Ja idem, ja moram da idem, je ne mogu ovde, ja idem, ja ću ovde poludeti, ja ovde samo da moram, ja idem samo da nešto da pokušavam, ja moram nešto da radim, ja ne mogu ovako.“ „Idem ja s tobom, dobro.“ On me je doveo, ja sam odlučila da odem u hotel Putnik pošto je hotel Putnik, toga sam se setila, za vreme bombardovanja su nudili ljudima, svojim radnicima da mogu da dođu, da budu smešteni tu. Ja sam nekako pretpostavila da ću moći nekako tu da opstanem dok nešto drugo ne smislim i šta ću.

I došla sam tu u hotel Putnik. Normalno da nisam bila dobrodošla bez obzira na sve, bez obzira to što je moj Rade bio profesionalac i što je mnogo para i svega zaradio od Putnika i što je, uvek sam govorila: „Putnik je ljubav broj jedan njegova, a ja na drugom mestu.“ Rekli su mi da navodno direktorica, ta VD koja je bila da kaže: „Možete ostati jednu noć i sutra...“ Ja kažem: „Dobro, hvala!“ I otišla sam u sobu. I onda sam ujutro otišla kod direktorice generalne i uspela sam da izboksujem sebi da budem tu i posle sam bila još četiri godine, doduše još kroz silnih prepreka i tako to, ali sam uspela da se izborim. Ali, na kraju krajeva, nisam ja tu došla dobrovoljno, nisam zato što mi je palo napamet nego zato što je tako kako jeste i nisam ja kriva, nisam ja izgubila svoju imovinu, nego sam ja dovedena u takvo stanje. Valjda treba neko da se pobrine i za mene. I onda sam se sama pobrinula za sebe, pa sam ostala tu četiri godine i bila nedodirljiva jer sam napravila sebi preko, iskoristila neke svoje dalje aktivnosti i jednog momenta se setila da to mogu da uradim nešto i za sebe. I ostala sam tu, iako sam imala određeno vreme koliko mogu da budem, ja sam bezobrazno ostala, nisam rešila neke druge stvari.

Znam da me nisu voleli, ali nisam ni ja njih, što se toga tiče. Šalim se. Ali, nisam njih mrzela, ali oni nisu voleli, svi ti koji su bili u hotelu, mada sam se ja borila za svoje mesto i za svoj status, pa dobro smo se nosili. Hoću da kažem da nigde nije neko ko je došao dobrodošao. Svi su oni mislili da sam ja tu lagodno nešto živela. Samo trebaju da se pitaju jednog momenta šta bi bilo sa njima da su na mom mestu. Čovek beži od toga da se sretne sa nečim da bi i njemu moglo da se desi, da zlo ne kuca samo na tuđa vrata. Valjda je to i to prokletstvo i tih ratova. Valjda svi misle da samo drugom može da se desi, a to je daleko od mene i daj tamo nekom, ali svima može da nam zakuca i ako ne ovo zlo, neko drugo zlo. Da li je to sreća ili nesreća, ali ja mislim tako je to.

Ja uvek, posle sam se uključila u razna od tog udruženja, od osnivanja Udruženja porodica kidnapovanih i nestalih, od prvog dana sam otišla, od prvog sastanka, čula za to negde, pročitala u novinama, otišla u Crveni krst i tu sam bila aktivna od prvog dana. I bacila se u taj rad i taj rad me je spasio da opstanem, ako sam opstala, uvek kažem pitanje, jer lud nikad ne priznaje da je lud. Pitanje je koliko sam opstala pametna, ali da makar ne poludim jer bi poludela od problema, jer jednostavno

sam videla da tonem, tonem, tonem i više nema - kola se ne zaustavljaju. Ni slamku nemam, nemam ništa zašta mogu da se uhvatim. Došla sam u Beograd sa jednim koferom i to je to. Mislim u nekom godinama kad čovek nema više vremena da upoznaje druga, prijatelja, da stvara neko okruženje, da nema poznanika ko će da ga preporuči, da kaže o njemu lepu reč u bilo kom smislu, ne može sebi da nađe mesto, ne može da nađe posao, ne može da, nigde ga neće primiti čak ni za prodavca na tezgi, ni toliko, ništa. Strašno je to veliki košmar. I to je jedno beznađe. Čovek se nađe u jednom procepu da više ne zna da li je dan ili je noć, kao da guta. A sve me je bolelo. Svaki santimetar mog tela me je bolelo. Šta li njemu rade, kroz šta prolazi, da li ga muče? Ja znam koliko je on bio inače emotivan i osetljiv, osetljiv i osećajan, ali osetljiv posebno. Ja kad mu sređujem nokte ili frizuru kaže: „Ne”. Ja kažem: „Pa, ništa ti nisam uradila!“ [Rade:] „Za svaki slučaj” jer nije voleo ništa da ga boli. Ko zna šta mu rade!? Ja sam imala takav grč kao knedlu u grlu, a grč u celom telu da me sve, sve, sve kao igle, svaki santimetar tela me je bolelo od tog napora, od tog straha šta njemu rade, ali ništa se nije čulo nikad, tišina je bila sa strane. Onda sam, kažem, bacila se u tu vatru, u udruženje, radila maltene 15 sati.

Nataša Govedarica: Koje godine se osnovalo udruženje?

Olivera Budimir: To je '99. godine krajem, tako nekako. 2000. je već početkom bilo registrovano udruženje. Ja sam prvi put došla na sastanak u Međunarodni Crveni krst ovako bila sam u crnom, ovako zima je bila, januar mesec, decembar ili tako nekako, crni kaput, stavila sam crne naočale - to mi je zaštita bila, onako. I gledala sam, nikog nisam poznavala i gledam one ljude oko sebe, stala sam kod jednih vrata, i gledam one ljude su sedeli, bilo ih je svuda. Majke sa dva deteta, tri deteta, nestala, muževi već, muž i dva deteta, po nekoliko članova porodice. Ja sam samo gledala, samo su mi suze išle. Nisam progovorila tada na sastanku ni jednu reč. Samo sam govorila: „Bože, Olja, pa ti si tužna i šta ti radiš ovde među tim, tolikom tugom!?” Maltene me je sramota bilo zbog svoje tuge, koliko je uopšte tu tuge skupljeno bilo.

I otišla sam, iscepala sam se, duša mi se iscepala tu na tom sastanku, ali sam opet došla na sastanak. Sad sam već bila malo pripremljena, sad sam već počela da postavljam i pitanja i da tražim neke odgovore na koje znala sam da nema odgovora ali pokrenula sam ta pitanja, i tako. I onda sam svaki sastanak, to mi je već bila potreba onako da budem na svakom sledećem sastanku, onda sam učestvovala i onda sam od osnivanja, od maltene traženja kancelarije, od izbora, posle opremanja kancelarije od svega, svud sam ja, sama sam se prijavila. Kaže: „Nešto ima ovo, ima ono.” Kažem: „Ja ću da budem tu, ja ću da dođem, ja ću”. Mislim, nije to bilo... nismo imali para, nismo imali ništa, jedva smo se nešto krpili i onda da nam plati Međunarodni Crveni krst prostorije. Uzimali smo prvi

pravilnik, statut o organizovanju u radu nam je napravio pravnik iz Fonda za humanitarno pravo jer smo tu isto bili na sastanku.

Kod njih smo često, pošto su nam bili nekako blizu, na Slaviji, a i oni su tu bili blizu u Avalskoj, pa smo imali, nemamo papira, nemamo para, ništa nemamo, pa smo... Ajde da idemo da uzmemo jedan top papira kod njih, šaljemo nekog iz udruženja pa nam donose onako jedan top, kao da je to neko. Nismo imali osim telefona, ni faks nismo imali u udruženju. Pa sam ja malo nekako na šarm odem u komšiluk firme neke pa zamolim da li mogu da faksiram. „Možete, normalno!“, pa ja im dam da mi to nešto isfaksiraju ili mi iskucaju na običnoj mašini jer nismo imali ni mašinu, ni običnu, ni ništa, ni kompjuter. Kupimo novine sve redom, pa onda vidimo stoji pozadi na novinama broj telefona, faksa ili tako nešto; pa onda svim agencijama, svim novinskim kućama javimo da postojimo uopšte, da nas registruju, da nas objave, da nas negde...Pa tako su nas i novinari i ljudi saznawali, pa su počeli da nas zovu, da nam se javljaju i tako je nekako počelo iz ničega.

Prve izjave su napisane od ljudi na papiru koji sam ja donela, onaj karirani papir iz opštine. Jer kad sam izašla, ja sam već počela da pišem knjigu „Lavirint života“, ali to tada nije bio „Lavirint života“, to je dnevnik bio pisan i to je bilo par tih papira spakovano onako u mojoj torbi i ja sam to donela i na tome sam prve izjave napisala. *[Olivera kao da govori saradnicima u Udruženju:]* „Ljudi, kad se neko javi mora nešto da se odradi!“ a ja sam upotrebila to neko svoje znanje iz opštine, iz administracije Onda sam: prvo čovek se javio i moraš nešto da uzmeš, generalije, pa nešto da zapišeš, pa nešto da napraviš, da zapišeš, pa posle sam videla da se sve više i više ljudi javljalo, pa da je to problem. Pa, daj da ih razgraničim, pa da li je neko javio ili nije javio, pa onda sam napravila fascikle za svakoga, pa po gradovima raspodelila, pa po opštinama i sve se to nekako granalo u međuvremenu, ali je moralo od nečega da se počne. Ali sam radila, odnosno održavali te skupove, proteste, da se čuje, grad nije ni čuo.

I danas ima mnogi koji nikad nisu čuli, što je meni nejasno tolika nezainteresovanost za kidnapovane na Kosovu Srbe. Naroda je bilo, sve više se javljalo i radilo se, boga mi radilo se baš mnogo, ali to je meni značilo mnogo. Ja se nisam žalila, jer dok radi čovek ne misli, onda je okupiran nečim drugim. Za svaku tu izjavu sam morala da skupim srce jer treba čuti tuđu priču i proći kroz tuđu priču, a imam i svoju. To su teške priče, mnogo teške priče. Ne mogu ja sada da plačem i da pokazujem emocije nego moram da pokazujem neku masku, neko službeno lice, a onda kući da to ispustim iz sebe. Drugačije se ne može jer ako počnemo da plačemo, nema ništa od priče. I onda je to tako išlo i napravili smo veliku bazu i napravili smo veliki baš onako uspeh i bili smo u medijima i svuda uspešni. Uključili smo sve moguće međunarodne institucije koje su mogle da učestvuju na bilo koji način. Nažalost mnogo je tih institucija napravljeno, ali to valjda nose ratovi. Mislim da je to postao biznis, a ne potreba da se

stvarno ljudima pomogne. Ja sam u međuvremenu shvatila da smo mi upotrebljeni od svih tih raznoraznih institucija da su najčešće priče samo njima razlog da postoje, a da u stvari niko ništa nije uradio jer nije moćan i da ne može da uradi, a oni koji jesu, nisu se ni potrudili. Tako da smo mi, ali to sam sve posle kada sam sa sobom, nisam odustajala ja, uporno sam znala ali moralo je tu da se povežu i te institucije.

Jedni posluju na primer za DNK ICMP¹u Sarajevu, Koordinacioni centar u Beogradu, Komisija za nestale -tad je bilo u okviru te kancelarije, pa je neki mali onako odsek. Onda već UNMIK na Kosovu. Onda su svi oni postojali tamo, ali nisu bili između sebe povezani na ovim prostorima. Jesu za neki drugi, ali treba to sve napraviti ugovore pa jedan drugom ko je glavni, ko nije glavni, pa ko treba da da pečat. Mislim to je takva procedura do toga da kad je trebalo da se postavi za DNK u Beogradu laboratorija i na nas su vršili pritisak da će to biti, koja će institucija iz Beograda medicinska preuzeti, u stvari koja će biti tu uključena u to. Pa da li će ovi, pa da li će ovi, pa dolaze patolozi kod nas pa nešto, pa nas vrbuju, pa lepe reči, mi se odlučili, šta smo se odlučili. I kad smo na kraju shvatili da to, da ta laboratorija uopšte ne radi za naše ljude neće raditi, da to su sve drugog tipa laboratorije. To sam zaključila onog dana na otvaranju kad sam bila da ta laboratorija uopšte neće raditi, da je to kriminalistička laboratorija, da uopšte neće raditi za Kosovo i Metohiju - da za nas i dalje radi se u Tuzli.

Mi se zalagali, mi vršili pritisak na vladu jer su svi vršili pritisak na nas da se to ostvari, da se to desi, da bismo kao došli do naših jer smo znali da mnoga tela leže na patologiji u Beogradu u hladnjačama, da treba to da se identifikuje i na kraju zaključimo da to uopšte neće biti za nas. Ja onako kao pokisla na tom otvaranju shvatim da smo još jednom samo zloupotrebljeni, da će oni ići na usavršavanje u inostranstvo, a mi ostajemo tu gde smo bili. To su nažalost takve priče najčešće i tako je trajalo to moje angažovanje je trajalo nekih tri i po godine. Tada sam, ja sam u stvari od početka još prve godine, još 2000. godine nekako smo saznali kao udruženje da nadomak Prištine, to je prema Kosovom Polju, znali smo da tu postoji neka hala, neke velike prostorije i nešto i makar znala sam da tu u prolazu nekad registrovala sam prošla kolima ili kako god, i tu su izložene stvari od iskopavanih. Haški tribunal je već izvršio iskopavanja nadomak Prištine na Drgodanu, to groblje koje je napravio UNMIK, i da su tu stvari od tih ljudi koji su tu bili. I mi saznamo to i ja rešim da to moraju da to pokažu i nama jer su to već pokazali Albancima i imamo i mi pravo to da vidimo. „E, ne može zato što ne možemo da vam garantujemo bezbednost.“ „Ne možete!? Mi ćemo otići sami“.

Onda sam ja napravila jedan takav veliki dar-mar, ja napravila lično. Ja sam bila na čelu udruženja i nisam htela da popustim, neki se čak iz udruženja nisu složili sa mnom. Sama sam to i odradila, ali

---

¹ Međunarodna komisija za nestala lica

sam na svoju odgovornost i sama rešila da to isteram. Rekla sam: „Dobro, ako vi nećete”, Međunarodni Crveni krst kaže: „Mi nismo vojska, mi ne možemo da vas štitimo”, „Dobro, onda mi ćemo sami da idemo pa šta nam bog da, a vi ćete biti odgovorni što ćemo mi biti mrtvi, ali ćemo ići”. E onda kad su videli da se ne šalimo, da je vrag odneo šalu onda dobro. Napravićemo fotografije svih tih stvari pa ćemo napraviti, ja sam bila na jednom sastanku kad su rekli, napravićemo izložbu tih stvari. Ja kažem: „Ja vas molim da nikad više ne kažete izložba. Izložba je asocijacija na nešto lepo, na nešto prijatno, a ovo nije izložba”. „Ne znamo kako, nema u engleskom reč”, kažem: „Ima, recite prezentacija, prikazivanje, recite nešto, ali izložba?! Izložba je fotografija, izložba slika, nečeg lepog. Ovo nije izložba nikakva, nažalost”. I dobro usvojili su to i onda su to oni nama fotografisali i napravili su panoe velike i postavili to čak i katalog napravili, u Gračanici u Domu kulture i onda smo mi trebali da odemo dole.

Sad jedan sto ono pozivanje porodice iz cele Srbije i Crne Gore tada je bilo i Crna Gora zajedno. Pozivanje, obaveštavanje u koje vreme se kreće, ovo, ono, organizovanje kompletnog tog puta. Ja sam organizovala autobuse iz Niša, Nišexpres, ali s tim, znala sam pre toga je postavljena ona bomba na Nišexpres, da sam ja dogovorila se da mediji ne pišu o tome, da to bude zaštićeno, da mediji ne pišu o tome da to bude iznenađa onako da prolazimo bez bilo koje pompe jer ćemo svi umreti. Bilo gde da postavite bombu mi odosmo. I tako je bilo. Napravila sam ja silne spiskove, ja sam to sredila. Kažem ja, jer sam samo ja sam pozivala, samo ja sam jer su odbijali drugi. Svima je teško da se sretnu sa činjenicom. Mnoge porodice su odbijale da budu prisutne i da odu i da vide jer: „Ne moj je živ, ja imam informaciju.“ Imala sam i ja informacije crno bele. Ujutro čujem da je živ, popodne da je zaklan pa opet, pa sve tako u krug. I nisam mogla da zanemarim da je možda i mrtav, htela sam da vidim. Sve je to bilo dogovoreno i Međunarodni Crveni krst se stvarno založio da to funkcioniše i da to ide kako treba i čak sam uspela da jednog novinara prošvercujem mada nije bilo zabranjeno, nego sam mu pripisala jednog ubijenog kao da je član porodice i da bi pošao sa nama.

I kad sam popodne, predveče negde otišla iz udruženja, nedelju dana čini mi se sam radila na tome, nisam mogla, nisam zaspala, nisam trenula i uveče odem mirna, sve je u redu, sve. Dobijem potvrdu: idemo, sve je u redu, ujutru krećemo, ne sutra, prekosutra ujutru u pet sati. I ja dođem ujutro u osam sati u udruženje i na stolu faks UNMIK nam odbija pratnju. Sad treba sve to otkazati, ljude iz Crne Gore koji su krenuli, iz Bara, iz Titograda, Podgorice sada, iz cele Srbije krenuli prema Beogradu. Kako im otkazati, kazati sad 'vratite se', već su u prevozima, već idu. Tek je nastala panika onda, užas jedan jer otkazuju nam pratnju i ne možemo da idemo. I, ovaj, onda obavestim ponovo Međunarodni Crveni krst je tad priskočio u pomoć. Bila je tu jedna šefica Nadin, ona je bila izuzetno fina i lepo smo saradivali. Onda je ona poslala svoje ljude, ekipe, kaže: „Olja, mi znamo da si ti ovde sama u ovome i da će naši ljudi da ti pomognu”. I onda smo zajedno pozivali porodice i otkazivali i sve to sad su oni

tražili pratnju za nas, Međunarodni Crveni krst, ne mi i oni su dobili potvrdu za sledeći dan da trebamo da prođemo, ali sad treba sve one ljude koji su već pošli prikupiti, čekati i smestiti po hotelima koji nisu ovde u okruženju. I onda smo sve to odrađivali.

Drugi Deo

Nataša Govedarica: Ja ću Vas kratko podsjetiti gdje smo bili prije ove tehničke pauze. Govorili ste o organizovanom odlasku porodica kidnapovanih i nestalih ka Kosovu i prvom danu nakon saznanja da UNMIK odbija da vas prati. Bili ste negdje u tom danu, pa Vas ja molim da pokušate vratiti sjećanje na taj trenutak i da opišete šta se dalje dešavalo.

Olivera Budimir: Nekako je Međunarodni Crveni krst svojim nekim znanjem, snagom, kako god, uspeo da dobije te dozvole i mi smo krenuli put Kosova i Metohije, krenuli smo za Gračanicu.

Nataša Govedarica: Je li to Vaš prvi put da idete na Kosovo?

Olivera Budimir: Prvi put. To je bilo put da krenem na Kosovo i Metohiju posle mog izgnanstva iz Prištine. Bilo je jako mučno. Krenuli smo jedan autobus, dva autobusa su krenula Nišexpressa i to posle onog dešavanja kad je Nišexpress eksplodirao, naleteo na minu i tako to, posle tog masakra koji se desio opet srpskom življu na putu, mi smo krenuli put Kosova i Metohije. Namerno kažem Kosovo i Metohija jer tada je zvanično bilo Kosovo i Metohija i ne možemo ga nazivati nikako drugačije. Zvanično je po srpskim zakonima i dalje, ali tada je zvanično bilo i po svetskim i svakakvim, znači, to je to. I krenuli smo dva autobusa uglavnom žena. Uglavnom su to bile starice, majke, sestre, supruge. Da li smo mi najhrabrije ili kako, ja ne znam, ali i za sve vreme mog rada u udruženju, ja sam najviše viđala žena i najviše supruga. Uvek sam bila povređena nekom činjenicom da kad se nabraja, kad se kaže kako je majkama, sestrama, deci, d,d,d, supruge retko ko pominje, jer to su 'samo' supruge. U udruženju je bilo najviše supruga. Valjda su one tražile i tog svog supruga koji je nestao, muža, i svoj život i svoje postojanje i ono šta su bile i ono šta su dalje. To je veliko neznanje, ali o tome ćemo pričati i uglavnom je bilo žena, ne mislim samo žena, supruga. U autobusu je bilo uglavnom i žena i supruga i majki, a muškaraca nije bilo, ja ne znam da li je bilo par njih.

Krenuli smo, ja sam bila u prvoj koloni, u prvom autobusu, na prvom mestu jer sam ja organizator, je l, i išla sam ne znam gde. Mislim išli smo preko Bujanovca jer se nije moglo, nisu nam obezbedili preko Merdara prolaz, išli smo preko Bujanovca i tu su nas preuzeli na tom nekom administrativnom prelazu, preuzela su nas tri vojnika KFOR-a u jednom džipu. To nam je bila pratnja. Dva autobusa žena

i ispred nas džip sa tri vojnika. Mislim, vrlo adekvatno moraćete priznati. I ništa, mi smo hrabro išle dalje. Obezbedili smo mi tu vodu, hranu, ja sam to nešto organizovala da imamo nešto za usput i tako. To je bio novi put preko Gnjilana, preko Bujanovca i Gnjilana, novi prokopan put koji sam ja prvi put tada videla. Još uvek ni makadam nego samo zemlja prokopana. Autobusi idu dvadeset na sat jer ne mogu diže se prašina i sve to. Vruće je, bilo je leto, autobusi idu polako.

Prolazimo kroz šiptarska sela gde nam mala deca u uniformama, mislim toga, meni ih je žao. Ne mrzim ja tu decu, nego šta oni znaju ono šta im je rečeno. Pokazuju nam dva prsta idu kao nešto oni mali, obučeni u uniformama maskirnim, mislim tuga. I ništa mi smo prošli, došli smo u Gnjilane. To je bila ogromna prostorija gde su veliki panoi dupli sa dve strane postavljeni sa mnogo fotografija plus katalozi i tako. Nažalost, mnogo mrtvih, pa mnogo toga je bilo tu. Ja sam išla kroz one sale jer su bile nekako u nizu povezane, ne mogu se baš mnogo setiti jer sam bila euforična i umorna jer nedelju dana pre toga nisam spavala i od nervoze od tog da li će biti, da li će uspeti. Ja sam organizator i samim tim imam i odgovornost i za te ljude i za sebe i da se nešto ne desi i svoj strah normalno i sve to je skupljeno odjednom.

Išla sam iz jedne prostorije u drugu gledala jednu, drugu petu sedamnaestu, sto pedesetu sliku, fotografiju. Više nisam videla ništa od svega toga, sve su isto. Jer ko ne nosi farmerice, ko ne nosi patike, ko ne nosi, sve su to slične stvari, iste i onda sam išla, išla, gledala, gledala i jednog momenta, ne mogu više, idem napolje - ne mogu. Kud puklo da puklo, ništa nisam videla, ali ma niko nije došao tu da vidi. I svi smo mi došli da prođemo da svoju neku savest isperemo u nadi da nema tu naših pa nećemo ni videti. Ja prva. Prošla sam negde do polovine druge sale i više stvarno nisam imala snage i nisam, imala sam osećaj da ću se onesvestiti. Jednog momenta na jednom panou, ja sam videla fotografiju sa košuljom, to su bile teksas košulje sa, farmerice, cipele, kaiš, tako sve na jednoj malo fotografiji slikano, fotografisano i samo je počela brada da mi drhti, da ... Nisam htela da verujem, ali nekako mi je ko moj, nekakva pripadnost, nešto sam osetila i odmah sam otišla, javila se kod ovih koji su bili tu zaduženi da ako neko nešto prepozna da im se javimo. Probala da saznam čije je, šta je. Pitali su me neke osnovne stvari, generalije, koliko je visina, koliko je težina i tako neke stvari, godine starosti i klimala je ona žena, ne sećam joj se imena kao da, da, da i dobro. Ja sam na osnovu te njene reakcije i tog njenog šta mi je prevedeno saznala da pretpostavka da jeste to on. Ja sam opet imala dovoljno snage da sam, mada je neki fotograf to zabeležio i ja imam tu novinu, primetio je valjda tu moju zbunjenost i to i fotografisano je pa je u Jedinstvu taj lokalni časopis prištevački objavljena ta fotografija.

Međutim, ja sam prošla kroz sve to, ušla sam u autobus kao vođa grupe, brinula o svima. Vođa grupe, nije to neki vođa, ali što sam organizator imala sam tu neku obavezu i potrebu da svi budu zaštićeni i

nikome ništa nisam rekla. Valjda nisam htela da priznam sebi da je to tačno, pa ni drugome i niko nije znao u autobusu. Dve ženice su prepoznale neke stvari od svojih i ja ništa nisam rekla njima da sam i ja videla nešto, da sam na nekom tragu. Došli smo u Beograd, Međunarodni Crveni krst oni su znali i posle izvesnog vremena pozvali su me i zakazano je u Zvečanu da mi donesu stvari, njegove te prave stvari i da mi to bude i za ove druge. Ove druge uglavnom, ali ajde i za mene. I još meni iz Crvenog krsta zamolili su da ja brinem o njima. Ja kažem: „Vi zaboravljate da sam i ja iz te priče”. Mislim, toliko sam ušla u tu priču da su svi zaboravili da ja tu nisam nikakvo službeno lice nego samo deo tog tima, ali pokušavam da se nosim sa svim tim.

I otišli smo mi tamo i ja sam bila ubeđena da to nije njegov, da sam ja to pogrešno videla. E onda smo ušli i ja pričam sa onim predstavnicima tog Crvenog krsta koji su bili tu iz Zvečana i pričam sa njima i ulazimo u dvorište i sasvim mrtva hladna da to nije... I jednog momenta na travi, ovako izloženo njegovo, pantalone, farmerice i njegov kaiš, njegov donji veš, čarape koje su sada izuvene, košulja teksas, sve, cipele. Cipele je imao teget antilop, pa se vidi na fotografijama po tim cipelama te su bile simbolične mada fotografije mogu da deluju crno kao teget ono, ali meni je to bilo jer su bile cipele letnje teget. I ja kad sam to sve videla ja sam počela da se gušim, nisam mogla da dođem do daha. To je bio jak miris, ali ne od mirisa, nego od samog tog saznanja. To je bilo onako oprano, ali umrljano krvlju kao sad mi stoji u glavi jer se nije to opralo. Onako pocepano na pojedinim mestima sad od čega i kako to je sve ... i ja sam samo počela da se gušim i onda sam uletela u tu prostoriju u kupatilo i počela da lupam tu i da vrištim i da lupam pesnicama jer sam htela da budem sama i jer sam htela da ispraznim to što se u meni skupilo tada. I posle nekog vremena je jedna ženica došla i dala mi je neku tabletu za smirenje koju sam svesno popila da ne bi pravila od sebe tu... Ne treba mi publika i scene ne volim da pravim, da bi se smirila i smirila sam se i ponovo seli smo u kola i vratili se ponovo za Beograd sad sa saznanjem da to jeste on, njegove stvari.

Međutim, sve ono što sam tada videla, dobila sam potvrdu da su to njegove stvari ali gde je on, šta je sa njim. Nažalost u tom periodu svog rada videla sam koliko površnosti ima u svim tim organizacijama od UNMIK-a od svih, svuda ima površnosti što je strašno. I sad sam rekla dobro, jeste to su njegove stvari, a gde je on. On je sahranjen: grobnica ta i ta pod brojem JA ddd, mislim tamo NN na Dragodan, lepo stoji tamo. Ovo jesu stvari njegove, ali da li je on baš tu sahranjen ili je neko drugi sahranjen pod tim brojem, a njemu ste ga pripisali to je druga priča. Ja želim da se uradi DNK da se to potvrdi i da ja znam da li je to on ili nije. Normalno za to je trebalo vremena i ono o čemu sam ja pričala i potpisivanja ugovora, dogovora itd, sve to je jedna velika procedura koje sam ja morala da čekam još dve godine. Ali moji iz udruženja i dalje nisu znali. Ja sam se i dalje nadala da su to stvari, a da on nije tu. Znači, niko iz udruženja nije znao da sam ja njemu na tragu, da sam ja našla, videla te stvari. Valjda sam to htela i od sebe da sakrijem da to bude tajna.

Nikad javno o tome nisam pričala, mnogo sam imala nastupa i na televizijama i u novinama i gde ne, ali tu priču nikada nikome nisam ispričala jer sam to htela da ostane negde zakopano i da to možda jeste možda nije da to postoji mogućnost da je negde živ. Opet neka nada, uvek nada zadnja umire. I onda je prošlo je još puno vremena. Eto tad kad smo bili ovi drugi koji su pošli sa mnom, oni nisu potvrdili identitet svojih, a ja sam bila na tragu, a ja sam pošla čisto provere radi. Koliko je sve, ne zna se ishod nikada. I dobro, sve je to trajalo. Još dve i po godine sam ja pokušavala da dođem do nekog traga do dalje da se potpiše DNK da se odradi nekako. Na kraju je to odrađeno tek 2002. godine kada je opet sam imala problem sa UNMIK-om, opet je bilo tu da su Haški tribunal je iskopavao prvi put. Da ja sam tada saznala, ja kada sam krenula za Zvečan, jer sam još jednom išla posle toga, devera obavestila, Radetovog brata, da bi i on video, mada sam ja videla. To se sve desilo da su mene pozvali iz Crvenog krsta na dan mog rođendana da ja budem dole. Ja sam sve htela da to izbegnem da ne budem baš taj dan, ali onda bi bilo ko zna kada. Jer već je mašinerija pokrenuta i onda kaže, ali onda ne znamo kad će biti i onda sam morala da pristanem i baš dole na svoj rođendan, baš tu sa njegovim stvarima.

I dobro, to smo videli tada, i moj dever je to video i opet smo to potvrdili i opet prošli kroz tu priču i ja sam tada ponela, pripremila sam se, ne znajući neke detalje poznala sam, pretražila sam ono malo garderobe što sam iznela za njega u koferu jedan njemu, jedan meni po ono malo. Pretraživala na jaknama da nema neka dlačica od kose, da nema nešto od njega, pa sve to skupljala u neke male kesičice, stavljala da se to uradi DNK na osnovu toga. Pa sam uspela nekako da pronađem, opet u izgnanstvu, njegovoga stomatologa koji mu je radio pre toga desni da, pošto on isto nije izneo svoju kartoteku svojih pacijenata on je na osnovu sećanja rekonstruisao njegove desni tako da sam se ja nadala da nekom doprinesem nekom da se tu nešto sazna, da se nešto može uporediti i tako. Kad sam došla, onda sam pričala sa patologom u Zvečanu jer on je bio obezbeđen da razgovara sa porodicom i kad sam ja to njemu htela da dam i onda kaže: „Da, ali on je bez glave”. E to je bio drugi šok. E sad ono je bio jedan šok, a ovo je ponovo bio šok. Tako da to nije moglo ničim da se utvrdi i bilo šta. Onda smo saznali da su mu ruke u kesi polomljene. Šta je tu sve bilo, ja tu mnogo toga nisam smela ni da slušam, nisam mogla, nisam imala snage i tako. I ono što sam saznala još je i da, dobro, a gde je on nađen. Jer sam pre toga noćima kad sam čekala tu drugu, taj drugi razgovor da obavim i da idem dole sam se već pripremala psihički i onda sam noćima pošto nisam ni spavala inače od svih problema koje sam imala pisala ono što mi padne napamet, što se setim jer bi zaboravila u momentu kad treba da pitam da saznam od zbunjenosti, od problema i svega i onda sam pitala, napisala sam da pitam: dobro, gde je on nađen!?

Ako ga je UNMIK sahranio na Dragodanu, znači UNMIK je policija, to nije neka bambus vojska ili ne znam šta, nešto nego to je policija, regularna policija koja je i sada dole. Oni su ga našli negde i sahranili pod NN jer nisu znali ko je na Dragodan. To je uredu NN taj i taj JA 42, ne zna se ko je, ali ja sam rekla da su to stvari njegove moguće da je on. Gde je to telo nađeno?! Znači, ta policija je morala negde da ga nađe da bi ga tu stavila. Nije mogla ono da ga samo tu fukne u rupu nego morala je negde da ga nađe ispod drveta, u jarku, gde god, mislim ono. E, to ne znamo. Ne može da ne zna - svud se pravi zapisnik, ne može da se ne pravi zapisnik. Da, ali svaka policija je nosila svoj zapisnik sa sobom. I onda, navodno je nosila, da li jeste ili nije ne znam, a tu su se na šest meseci menjale različite grupe tih policajaca koje su dolazili iz raznih zemalja drugih i onda nema, navodno nema, informacija gde je on nađen. Kažem dobro ako je nađen, policija nađe nekoga ispod drveta u jarku ili gde god prvo mora da ga nosi na obdukciju, u bolnicu na obdukciju. To je tako normalno da se utvrdi njegovo trenutno stanje u kom je nađen, pa se onda sahranjuje. Nije ono samo ga puf. To ne može tako, kažem: "Gde je taj zapisnik sa prve obdukcije, mora da postoji!?" E to ne znam, ali pošto je ponovo, pošto je ponovo Haški tribunal ponovo posle iskopavao.

Haški tribunal je obeležio da je njemu već rađena obdukcija, ne da mu je rađena obdukcija nego da mu je otvaran torzo. Ali na osnovu zareza koji se rade na grudnom košu postoji zapisnik da mu je otvaran torzo. To je ono, to je novi šok. To je šok. To je u stvari da je vađenje organa jer torzo i tako mora da se otvara. On je bio star čovek i srce i ovo i ono i sve to postoji zapisnik negde. On zna, jer kad su radili taj sledeći jer je njemu otvarano tad kad mu je otvarano, pa je onda Haški tribunal radio ponovo obdukciju i tad su videli da je već njemu otvaran torzo. Znači, dobro, nije dobro, ali ni jedan odgovor nisam ponovo dobila i onda je ostalo to tako da čekam da se uradi DNK. Imala sam ja još neke, čula sam od nekih jedne druge žene koja je isto svog supruga našla navodno na Dragodanu među ovima jer su oni isto rekli da je to on, isto je stvari prepoznala, isti opis je dala kao Rade. Visok, krupan, Radetu je, čak tom njenom suprugu, to sam ja saznala, ja to njoj nikad nisam rekla namerno, pisalo je da je imao operaciju slepog creva. Njen muž nikad nije, to je ona upravo rekla, kaže mom mužu piše da je imao operaciju slepog creva, a on nikad nije imao operaciju slepog creva. Ja sam to prećutala, a moj Rade je imao operaciju slepog creva i to veliki ožiljak od operacije jer je kao dete to pretrpeo i to je bilo baš onako pitanje života i smrti, pa je onako ušiven nespretno i veliki je to bio ožiljak od operacije slepog creva. Moguće je da su to stavili kad su ih povadili, pa po jedan broj i tako.

Ajde čekaćemo DNK i tako. Onda je to je trajalo još dve i po godine pošto posle sam ja tražila kad sam videla već da će DNK da se radi u svakom slučaju u Tuzli, a ne u Beogradu kao što sam ja čekala i kao što smo se mi nadali i onda sam se dogovorila sa, zamolila iz ICMP sa ovima sa kojima sam saradivala da se to odradi za Radeta pošto sam mu na tragu. „Evo imamo nešto, dajte da to odradimo”. Uzeli su oni, krenuo je taj postupak pošto je moralo sa UNMIK-om da se dogovori pa ponovo da ga iskopaju, pa

ponovo da se radi obdukcija, pa ponovo, mislim ima tu silna neka, ali dobro. Sad su oni meni rekli iz UNMIK-a ovde u Beogradu na sastanku jednom da ne treba da se radi ponovo uzorak da se uzima, da uzorak već postoji, ali da je taj uzorak poslat, odnet u Norvešku i da treba oni da vrate, kad vrate i da tek tada da se uradi DNK na osnovu tog uzorka. Kažem: „Ne, ne može tako. Ja hoću da se sada iskopa i da se sada uzme uzorak i da se sada uporedi sa uzorkom koji smo mi dali”, odnosno porodica njegova majka, brat, sestra, “a ne ono što je tamo. To me ne zanima, ne može tako, ne tako mora da bude. Samo tako i drugačije ne može”, i napravila sam veliki problem, veliku frku da je posle suspendovan koji je bio šef ovde u Beogradu, ali upravo istrajala na tom svom jer ja ne znam šta su oni odneli tamo i koji je uzorak odnešen. „Ja hoću sada da se uzme uzorak. Je l vi kažete da je to Rade!?” „Jeste”. „Dobro, vi uzmite uzorak i uradite na osnovu ovoga i potvrdite ili ne. To je ono što pristajem, drugačije ne.”

I sad ono što je isto tu značajno je ja sam imala ne samo sa UNMIK-om problem, ja sam imala problem u tom svom jer sam valjda probijala put pošto je to među prvima koji je preuzet i najteže je biti prvi uvek. Jer su čak i srpski patolozi koje smo mi angažovali dole... Čovek koji je iz Prištine koji je znao i Radeta čak, ali ne zbog toga nismo ga zato, nego je čovek iz Prištine, sa Kosova i Metohije, znači, naš čovek, računamo naš, naš čovek da će on to da odradi onako srčanije i iskrenije i manje podvala, neće biti podvala i on meni kaže: „Olja, da sam ja na tvom mestu ja bih to uzeo jer je to sto posto Rade”. Kažem: „Dobro, kad vi kažete”. „Ja znam njega, on je bio moj prijatelj”, kažem: „Dobro, evo ja pristajem da ga uzmem. Dajte da prenesemo to telo za koje kažu da je Radetovo da ga uzmemo ovde i stavićemo ga u hladnjaču u Beograd neka bude negde kad bude vreme ili ću ja da platim da se uradi DNK”. „Da, ali to je skupo”. Kažem: „Znate šta, nekome je skupo i parče hleba da kupi, nekome nije skup ni avion, ni ne znam šta. Znači, koliko je to skupo? Šta znači to skupo, recite mi koliko to košta?” Ja kažem: „Ja ću da platim da se odradi DNK”. Kaže: „Da, ali šta ako ne bude on?” „Malopre ste rekli da je to on, šta ja da radim ako to nije on? Šta ja da radim?”, Mislim, on je zaboravio da je pre toga tvrdio. Šta ćemo mi s tim telom ako ne bude on? A šta ću ja da radim ako nije on? Znači, samo tako možemo da pričamo.

Dobro i to je prošlo odradili su ipak, nadam se da su, jer ja nisam bila na licu mesta, pa ništa ne mogu da tvrdim. Bio je prisutan i patolog itd, rađena je obdukcija, znači treći put su mu mešali po utrobi i kako god i urađena je DNK analiza i ja dobijam potvrdu iz Tuzle, odnosno iz Sarajeva, od ovih predstavnika za DNK da je to potvrđeno da je to Rade Budimir. Ali da je sad problem, jer sam se ja već dogovorila, jer ja sam mislila da na dan kada je nestao, toga dana da ga sahranim zato što ne znam kada je ubijen, ne znam kada je umro, ne znam ništa drugo. Samo to znam kad je nestao i htela sam da tog dana bude sahranjen. Ja dobijam potvrdu, informaciju da oni ne mogu nikako do tog dana da stignu, da je to sve završeno, ali da oni sad nemaju kome da predaju papire sa potvrđenom DNK jer

nije potpisan ugovor između UNMIK-a i njih pa ne znaju da li treba da predaju našim vlastima, a naše vlasti UNMIK-u ili obrnuto, a niko sa nikim nema potpisane papire. Vrzino kolo.

Kad sam ja prvi put rekla toj predstavnici u Sarajevu „Znate šta, do sad sam svaki put kada ste rekli ‘razumem kako ti je’, ’ne u redu je, hvala lepo’, a sad vam kažem i uvek sam govorila nemojte da probate da razumete jer ne možete, ne bi možda ni ja. Ne možete da razumete, samo uradite šta možete, a nemojte da probate jer je teško razumeti jer ne može niko da razume dok nije u toj koži. Sad vam prvi put kažem: želim da jednom razumete, kao kletvu, namerno sam to rekla prvi put jer to nije moj način razgovora. Želim da vam se desi da razumete”. I posle kratkog vremena, doduše više nije taj rok bio značajan, za kratko vreme sredilo se sve ovo što sam ja, o čemu sam pričala i onda sam ga preuzela. Predat mi je u Merdaru, opet podvala. Dogovoreno je kada treba da preuzmem telo, ja sam organizovala ovde već dogovorila sahranu i trebalo je otići, sačekati taj kovčeg na Merdare kad pređe granicu i tako.

Uveče sam se čula sa patologom telefonom i on je živeo u Kraljevu, u Kraljevu mislim, Kruševcu, ne znam, negde živeo je tu, i pitala sam: „Doktore, otkud ja znam da će oni meni baš njega poslati?” I pored svega jer ja znam da mnogo podvala ima, „Otkud ja znam da neće zgrabiti prvu vreću ono tamo pa u sanduk nego ću ja dobiti baš njega, otkud ja to znam? Mislim, uvek ja moram samo da pristajem,, a ništa drugo”. Kaže: „A, ne. Ja to garantujem. Ja ću biti tamo na licu mesta i kad budu pakovali ja ću biti tu, biće u limenom sanduku zatvoreno, blindirano, I mi ćemo doći”. Kažem ja kao mirna „Makar to”. On zna jer je on bio na obdukciji i on zna ko je on. I ujutru otišla sam na Merdare sa svojom familijom, nažalost čovek kad je na mucu nema prijatelje. To je tako valjda, valjda je to nekako, otkud znam kako, jer onda smo sami i prepušteni, ali dobro tu je familija moja bila, tu su moja braća i tako. Došli smo na Merdare. Moji su dvojica kola, trojica smo došli. Ovi su se šetali okolo, ja sam sedela u kolima i uvukla sam se da nikog ne čujem, da nikog ne vidim i da budem i ušla sam u kola i čekala. I minuti prolaze onako kao večnost, nikako da stigne taj kombi, ta kola, nisam znala u čemu će ga doneti i to i jednog momenta kuc, kuc na prozor. Ja podignem glavu i taj doktor patolog pored mojih kola. Ja kažem: „Doktore, otkud Vi ovde, zar Vi niste trebali da budete sa one strane u pratnji? A on meni kaže: „Ja sam doktor...” ne mogu se setiti kako mu je ime, profesor doktor, “ne možeš ti, kako ti razgovaraš sa mnom”. Ja kažem: „Doktore, ja sam ovog momenta samo supruga Radeta Budimira i pitam Vas šta ćete sa ove strane granice, ako ste trebali da budete u pratnji sa one. Tako ste Vi rekli”. On je normalno otišao dalje i proglasio me da ja nisam uračunljiva i da ja nisam ne znam šta i tako dalje. Nisam ja to slušala to sam ja posle, moja braća su mi ispričala.

U neko vreme došao je taj kombi i onda smo u pratnji mi kolima došli do Kuršumlijske bolnice. Opet koja digresija: koja je tu igra slučaja da u bolnici u Kuršumliji u kojoj sam se ja maltene rodila

preuzmem njega jer je tu moj otac živeo, ali to je bilo u podrumu jednom ono u Kuršumliji u bolnici, ali u podrumu jednom neuglednom i grozno, ali nema veze. I sad što je najgore, po nekom običaju koji daleko od toga da je srpski kao da UNMIK nije mogao sebi da priušti, tela nisu u sanduku limenom, nego je u običnom drvenom sanduku. Blindirana su tako što su prevučena, onom širom doduše selotejp trakom na dva mesta, mislim toliko. Valjda da im se ne bi otvorio poklopac. Prevučeno je širokom selotejp trakom, a što je najgore oni iz tih kola, iz tog kovčega u džaku, u onom plastičnom džaku prenose u drugi kovčeg koji mi porodice treba da donesemo. To po nekom onom šiptarskom običaju, muslimanskom da se sanduk vraća jer oni u džamiju uzmu ga, ponesu, pozajme ga i ovi vrate sanduk. I ovi isto vrate sanduk, vratili su sanduk taj nego smo mi, ja sam donela drugi, nisam ja, pogrebno društvo je donelo stvarno blindirani sanduk sa limenim unutra i onda su ga tu preneli u onoj onako doduše beloj vreći plastičnoj i dva policajca iza uz sanduk. Čak je bilo i tragova krvi na onom odozgo vidi se sva težina da je celo telu u tom neraspadnuto posle dve i po godine, tri i po godine je već bilo. Celo telo je bilo tu osim glave. Vidi se kad se podigne. Mislim, strašno, užasno je to bio jedan trenutak. Ja sam sve vreme bila pored njega i onda je otišao za Beograd.

Sutradan smo ga sahranili na Orlovači, dve hiljade ljudi je bilo na sahrani. Ja to nisam videla, jer nisam videla ništa, ali su mi posle to pričali ovi na groblju. Kažu: „Mislili smo ko zna koji funkcioner je ovde zato što je toliko ljudi bilo na sahrani. Sa svih strana iz Srbije su se sjatili ljudi. Ja nisam, ja sam jednu malu čituljicu u novinama dala i toliko jer nisam ni imala uslove, niti da obaveštavam jer to je to. Ali je on bio takav čovek hoću da kažem koliko je bilo ljudi na sahrani kakav je bio čovek i koliko su ljudi došli da ispoštuju tog njegovog zadnjeg časa i to je ogromna sahrana bila. Sahrnili smo ga i to je to. Nikad neću znati i ne znam da li je to stvarno on. Bežim od toga da razmišljam o tome jer više potezati po tome ponovo, ali pitala sam se sto puta sa sobom i sa drugima da li imam pravo da ne uradim ponovo DNK kad sam već ovde i da tražim reekshumaciju i da se to odradi i da ja to platim. Nije problem sve to da platim, ajde smiriću se ja, je l jeste ili nije, ali ovako kad ćutim možda neko nekog traži svog, a možda upravo Rade negde leži, a da nema ko da ga prepozna i da ga identifikuje zato što je već predat pod tim imenom.

Mislim, to su tako teške priče koje se postavljaju jedna za drugim, međutim, sve što sam ja u saradnji sa UNMIK-om imala i imam ih i sada u rukama, da oni su tako vodili traljavo te beleške, te knjige. Jedno ime, jedan slučaj, da ne kažem, jer nažalost su svi postali slučajevi i brojevi i jedan broj kad se prvi put zapiše, treba da ga prati sve vreme do sahrane. On ima tri četiri broja u nizu različita, a nije on jedini pošto sam upoređivala i druge koji su preuzimani i tako jer sam imala te spiskove jer sam dobila iz nekoliko izvora isto iz UNMIK-ovih dole. Oni i ne znaju da ja to imam, a ne smem to da ni prikažem, ni da pokažem, ni da objavim jer ću napraviti, a ne znam ni da l smem da ćutim, veliku pometnju. I svi oni koji su preuzeli tražiće reekshumaciju. Svi oni koji nisu preuzeli, možda će uvek tražiti i nikad neće

naći svoje. Veliko je to vrzino kolo, a da li možemo stalno da se svi vrtimo u tom kolu i to je strašno to je, taj lonac se krčka, krčka i ljudi koji su sahranili na neki način su našli neki svoj mir, treba li im ponovo grebati po ranama. A oni koji nikad neće naći svoj mir jer svoje neće naći, treba li ih pustiti da večno se krčkaju u tom svom neznanju. To su velike teme. Nisam sigurna sa sobom, ne znam da li ću nekada to. Evo, to sad kažem, ali da li ću to nekada uraditi mislim da... ne znam, ne znam šta je dobro, ne znam šta je pravo, ne znam, sa sobom nisam sigurna.

Jedino što znam: ne znam zašto se sve to desilo ni njemu ni drugima. Nije se on ničim zadužio i jako me boli i vređa kad na mnoga mesta čujem da je to, da su se ti zločini nedužnih žrtava srpskih, da su se žrtve srpske uglavnom dogodile posle prestanka rata, posle potpisivanja Mirovnog sporazuma. Znači, ako su već dobili ono što su hteli čemu ubijanje onda, čemu proterivanje. Ono pre toga, ajde da shvatim kao to je bila borba za neku svoju stvar, ali šta posle!? 99 posto, ajde da kažem 95 posto da ne kažem 99., 95 posto žrtava je posle ulaska KFOR-a, posle potpisivanja Mirovnog sporazuma. Znači, onda kad su već dobili teritoriju, kad su već dobili ono što su hteli mada po toj međunarodnoj nekakvoj kvalifikaciji, onda su ljudi pobijeni i to na najveće muke. Čemu to!? To više nema ni taj isti smisao. Jedna težina je ubiti u ratu, ubiti u samoodbrani, ubiti, druga težina je ubiti iz čista mira. Čerečiti nekoga iz čista mira. To ne mogu, nikako mi nije jasno, a drugo to je osveta za neke njihove žrtve.

Ali ko se sve, onda bi trebali Srbi da se svete. Sprske žrtve su bile oduvek, traju od onda kad sam ja pričala kad je moj otac i pre toga, pa su uvek Srbi stradali, uvek su bili ubijeni, uvek su bili proterivani, uvek su bežali sa svojih ognjišta i kome su se oni svetili, zašto. Mi smo i dalje živeli u svojim domovima i čekali da to sve prođe, da se sve to stiša. Znači, nit osveta, to je potreba za teritorijom. Sve mogu da priznam, ali nikako moja duša ne može da prihvati da neko se iživljava nad nekim, da ima pravo da nekoga ubija to nikako mi nije. Ni jedan pedalj, ni cela zemljina kugla ne vredi jedne kapi ljudske, života jednog ljudskog. Ne znam koja je to potreba oduzimanja, zbog nekog ideala, oduzimanja nečijeg života. To meni ne dopire i dalje do mozga. A eto samim tim što je prekinut njegov život, prekinut je moj život.

Nataša Govedarica: Kako Vaš život izgleda danas?

Olivera Budimir: Upravo to. Ja sam negde tamo stala zarobljena u tom delu priče kada je taj pakao nastao, ne zato što ja neću i nemam snage i nemam volje da se izvučem iz toga, nego zato što je to tako. Zato što tu čovek negde nepravilno, nepravično, bez svoje zasluge, bez svoje krivice, bude tu negde stavljen i to se ne može prevazići u sebi se ne može prevazići, bez obzira kako se mi ovako ponašali i koliko mi bili svesni to je to i nema više i to je tako. Ne može, nije to od boga, nije to

prirodno, nije to normalno. Ja pokušavam, ja sam organizovala sebi neki život. Život sam organizovala, imam svoj stan, nisam na ulici, imam, radila sam, zaradila sam dovoljno da mogu pristojno da živim, imam materijalno sam nezavisna, sve je to. Materija se stiče i gubi i sve je to nešto što nema veze. Koliko sam izgubila u materijalnom smislu, o tome nikada ne pričam jer je to nebitno u odnosu na život koji je izgubljen. Ali moj život je tu negde zarobljen, tu je stavljena tačka. I samim tim što je stavljena tačka, to je ona priča što sam rekla obično pate majke, sestre supruge kao... Ma nije tako. Ja sam izgubila supruga, a samim tim sam izgubila pravo na porodicu, izgubila sam pravo na nasleđe mog života, izgubila sam svoj život. Nije jedan život uništen sa jednim životom, nego mnogo više od toga. Znači, to je takva lepeza žrtava sa svakom žrtvom.

To nosi mnogo više od toga izgubila je muža. Jesam, izgubila sam muža, ali sam izgubila pravo da budem majka, da budem baba, sve ono što ide posle toga samim tim što je on nestao. Znači, moj život je tu stao što se tiče nekog života jer život, moj dom je bio u Prištini, moj život je bio u Prištini. Ja ovde imam stan, ali ja nemam dom - to nije dom. Dom je tamo gde je porodica, dom je tamo gde se stvaraju, gde imamo planove, gde... Moj stan je, hvala bogu imam ključ i nemam da plaćam kiriju, ali to nije dom. Svi kažu da mi je mnogo lepo, da je lepo uređeno da... Meni je obično. Meni je to samo negde gde spavam, gde jedem, gde se kupam, ali tu se ne odvija život. To nije život. Ali od svega toga, eto...

Ono što je iz svega toga iz cele te priče izašlo to je ovaj roman, to je „Lavirint života“. „Lavirint života“ to sam ja, „Lavirint života“ to je moj Rade i to je mnogo, mnogo Olja i mnogo Radeta, nažalost, koji su prošli taj pakao koji sam ja prošla. Ali samo sam ja jedna imala tu potrebu da pišem u vremenu kada se sve to dešavalo jer je to bila neka moja psihološka hrana. Ja sam da ne bi poludela, ja sam pisala. To je bilo moje druženje ujutro, noću, kad se probudim u četiri kad ne mogu da spavam, u dva. Kad mi se vrmaju po glavi raznorazne misli i svašta i ja sam onda pisala, pisala sam dnevnik. To je moj dnevnik koji je pisan za mene, ne za javnost, ne za nikoga, a počela sam da ga pišem upravo pre rata onda kada sam borila se upravo za materinstvo. To je trebao da bude jedan lep roman, jedna lepa oda mog deteta da čisto ono dam hrabrosti i snage nekim drugim ženama koje bi se izborile za svoje neke želje i tako. I to je tako počelo. Onda se desio rat i ja sam samo produžila da pišem. Produžila sam da pišem dok su bombe padale. Ja sam tu emociju stavljala na papir. Produžila sam da pišem dok sam bila u hotelu, dok sam se budila noću, dok sam jurila tamo i ovamo po udruženju, dok sam... Ja sam samo pisala, pisala, pisala i onda kad je došlo to neko smirenje, kad sam ja njega sahranila, kad sam ja, ako sam, kad sam ja našla neko to zatišje, ja sam jednog momenta se setila tog svog romana, tih svojih beležaka, tog svog dnevnika i samo sam shvatila da sam ja zadnje stranice napisala onda kada sam njega sahranila. Tada sam ja prestala da pišem, više nisam imala potrebu, više je sve bilo beznačajno i tu je stalo.

I onda sam samo jednog dana odlučila da to sve prekucam, izborila se za neki svoj kompjuter koji sam prvi dobila jer nisam imala ni svoj stan. Preko Crvenog krsta međunarodnog i kad smo neke donacije imali i ne znam šta ja obično nisam donacije. Nisam imala gde, pa mi nije ni trebalo. Tada su me pitali šta bi ti nešto, mašina za šivenje, nešto ovo. Ja kažem: „Ja bi kompjuter“. „Ali to nije u ponudi, to nemamo.“ „Pa, dozvolite da ja hoću to, meni treba kompjuter jer ja hoću da pišem, hoću da prepisem to što sam napisala u papirima i hoću da to složim.“ Dobro, otišli su i valjda su se oni malo sa sobom sabirali oduzimali i ja sam dobila kompjuter i mnogi posle toga jer sam uspela da im pokažem pa nismo mi svi kopači, radnici, šnajderi. Neko od nas je i intelektualac, neko od nas hoće i nešto drugo da radi. Znači, to treba da bude komercijalno da bismo mi zaradili novac ta donacija. Dobro, meni je to komercijalno, ja hoću da pišem knjige. Našla sam neku formulu i rekla sam, evo recimo to. Neko hoće da piše diplome, neko nešto drugo.

I u svakom slučaju, oni su uvažili tu moju potrebu i ja sam dobila neki kompjuter i mnogo mi je bilo teško da to sve prepisem, da prođem ponovo kroz taj moj život. Ja sam sebe terala: „Danas ću prepisati pet stranica, danas ću prepisati tri strane“. I moram dok ne prepisem, ja ne stajem, a moja duša zna jer moram da prođem. Mnoge stvari koje sam ovde zapisala ispozaboravljala sam. Mnogo se dešavalo intenzivno, mnogo je bilo toga, mnogo dešavanja je bilo i da ih ja tu nisam stavila ja bi jednostavno izbrisala iz svog sećanja. Onda kad sam prošla kroz to kažem: „Jao i ovo je bilo, i ovo je bilo i ovo je bilo.“. Ja stvarno znam da je bilo i ja sam to stvarno gurnula negde u ćoš i nije ga bilo više u meni. Onda sam sve to prepisali i onda sam odlučila da to objavim. I sa sobom sam se dosta borila da li to imam pravo, da li imam snage, to je moja lična priča, to je priča Radetova, da li bi se Rade složio. Ali, Rade je znao. Ja sam mu čitala neke stranice dok smo još je bio živ, kad sam pričala o onom prvom delu kad sam pisala u vezi materinstva i nije se bunio. Što bi se bunio!? I onda sam donela odluku i odlučila da to izdam. To je bio veliki trenutak za mene, pekla sam se baš onako kako će to proći, da li to imam snage da stojim iza toga. Treba stajati iza svake reči, iza svakog stava iza svega toga šta je bilo. Da li mogu to da izdaju da izdržim.

Uvek se nekome sviđa nekome, ne sviđa i neko ima komentare ovakve i onakve i to je sve. Ali na kraju sam odlučila i kad je otišlo u štampu kad sam prvi primerak knjige uzela ovako, ja sam osetila olakšanje kao da mi je kamen odavde pao ovako. Jer kad mi je izdavač rekao: „E sad je ovo otišlo u vetar, ovo je istampano više tu nema povratka, gotovo“. Ja sam sad videla da ja sad ne mogu da kažem ni ne, ni da to je gotovo, to je završena priča i ja sad nemam nikakvo pravo nad ovim. To je već priča koja je otišla u javnost. I ja sama sam bila zatečena, ali bilo mi je mnogo lakše jer mi je odavde pao kao *[kamen sa srca]*. Tu sam postavila nekoliko fotografija iz tog nekog perioda našeg života. Prvih par fotografija koje su sa naših putovanja, našeg nekog lepog života. Ja ne znam koliko se to vidi

[na snimku]. To su s naših putovanja, e a onda ovaj drugi deo je iz rada udruženja. Onda iz rada mog i sastanka sa raznim ljudima, sa premijerom [Zoranom] Đinđićem, sa predsednikom Žakom Širakom itd, Francuske republike, sa raznoraznim drugim čelnicima i to i na kraju za poslednju u tom podrumu kada sam ja njega preuzela, kada se vidi sva moja patnja i tuga i skupljeno sve u jednom. Eto to je bilo, eto to je to ali ja sam morala da je stavim ovde. Zato što kroz tu jednu se vidi sve ono pre toga.

Znači to je najveći spomenik koji sam ja mogla njemu da podignem. Ovaj koji ima na Orlovači taj se može srušiti kao i po Prištini, kao i mojoj majci što je srušen u Prištini. To je nešto materijalno. Ovo jeste isto i materijalno, ali i duhovno. Ova knjiga je otišla po celom svetu i za Australiju i za Ameriku i po Evropi. Otišla je svuda, pa i smak sveta da bude, jedna će se negde zadenuti i ostaće da žive Rade i Olja. Mislim to je ono što više niko ne može da mi oduzme. Jako sam ponosna što sam imala hrabrosti da iznesem moje mišljenje i da je napišem onako iskreno kao što jeste. Ona nije politička, ona nije ni nacionalistička, ni nacionalna. Ona nije ničim obojena. Ona je samo ljudska, jedna obična ljudska priča kako običan čovek pati, kako običan čovek bude doveden u stanje bez svog, bilo kakve svoje zasluge i koji mora da se čupa i da se vadi i da preživljava sve to zbog nečijih viših ciljeva koji nemam pojma i dalje mi nije jasno.

Znači, samo jedna obična ljudska priča. Kažu da je i ljubavna priča, jeste ljubavna priča mene i Radete. Kažu da je i na mnoge načine obeležena jer mnogi ljudi koji su iz Beograda nisu znali šta smo mi preživljavali na Kosovu. Meni je drago da saznaju iz ovoga jer je ovo samo jedna obična ljudska priča, jedan život. Pošto je ovaj roman dosta, dosta jer sam ja njega predstavila i u Štuttgartu u konzulatu i na Sajmu i ima dosta, dosta je rašireno mada sad moram da štampam drugo izdanje i opet treba para pa sve je to onako malo, ali dobro. Onda sam ja dobila pohvale za svoj, za ono što je napisano, za svoj rad. Ja uvek kažem da je ona sama sebe napisala jer je život nju napisao, ali sam ja to valjda tako prikazala da svako ko je pročitao kao da je prošao sam kroz tu priču. Ovaj roman ima težinu trenutka. Ono što se u trenutku doživi i zapiše, ne može se ponoviti. Ja sad kad pričam ova priča deluje mlako, nema onu snagu. Ali ovo je isto pričano na isti način, ali u momentu dešavanja i ona ima i snagu trenutka. I to je jedan jako, jako važno i svako ko je pročitao sam prođe, proživi, a najteže je terati nekoga da to proživi da bi shvatio, da bi sebe stavio u poziciju nečega i to je to.

Evo sam se ja malo ohrabrila pa sam napisala drugi roman, 'Put oblaka'. Ali to je drugačiji roman. To je jedan lepršavi, sa putovanja roman, e tu ima i ljubavna priča jedna itd. Pošto sam ja planinar, išli smo šatorima kroz Evropu, pa smo obilazili i raznorazne i zamkove i sve i svašta i onda sam ja to pisala i prepisala to normalno i složila i napravila drugi roman koji je sasvim suprotno ovome. Ali namerno sam ovaj roman drugi ovako napisala i obeležila mada i kroz njega provire neka moja tuga za onim što je bilo i tako, ali to je samo tu i tamo, ali to nije priča o romanu, ali upravo sam htela da kažem da svi

mi koji smo prošli to što smo prošli, tu golgotu na taj način kako smo obeleženi, ona je nas obeležila, ne moramo biti zatvoreni, začaureni i ostati tu u toj priči.

Moramo ići dalje. Ovo je upravo dokaz da u nama postoje i neke druge emocije, neke druge želje, neke druge potrebe za saznanjima i za drugim vidicima. Znači, ne možemo sebe i ne smemo dozvoliti sebi da ostanemo zatvoreni u nekom vremenu makar duhovno, a to što nam je na neki način obeležilo život to se neće promeniti nikada. Ali moramo razmišljati pozitivno, moramo razmišljati dalje. Moramo videti lepe stvari. Ja sam sebe uz sve ovo naterala da vidim lepe stvari, ne samo ovde, nego uopšte. Nažalost život se sastoji iz lepih i tužnih stvari. Meni se desilo jedno i drugo. Ali želim da, ne mogu u sebi da gajim mržnju. Ja nemam mržnje i ja nisam čovek koji mrzi. Ja nemam prava ni da zaboravim, ja pamtim, ali ne mogu da mrzim jer ću uništiti sebe. Ne zbog toga što ću uništiti nekog drugog, sebe ću uništiti. Mržnja uništava nas lično, a ja to ne mogu.

Neka neko drugi sudi o nečijim delima, a ja ću pisati romane. I mada je treći već napisan, ali taj neću izdati, verovatno ću prvo izdati ovaj što sada pišem. To će opet biti neka ratna ljubavna priča. Opet će biti neki lavirint mada to nije moj ali mislim da to treba zabeležiti. Neću da me niko vezuje samo za „Lavirint života”, mada je to obeležilo i mene prepoznaju po tome. Hoću da postoji i “Put oblaka”, nešto i ovako lepo.

Nataša Govedarica: Ako ima još nešto što biste htjeli da podijelite, mi smo tu i slušamo. Ali, ako je ovo to, onda Vam hvala.

Olivera Budimir: Ja mislim da je to dovoljno za ovo jer uvek ima da se doda i da se oduzme, ali suština svega je ovo. Mnogo može da se priča jer dosta godina je to. Sedamnaest godina i za sedamnaest godina se mnogo toga nataložilo, skupilo...

Nataša Govedarica: Nas je zanimalo i ono od prije sedamnaest [godina] i hvala Vam što ste se tog prisjećali.

Olivera Budimir: To je bila neka druga priča, neka bezbrižna priča, nešto drugačije, ovo je neka tuga drugačija, ali eto idemo dalje. Jedino mi je žao, mnogo mi je žao i puno puta sam razmišljala o tome zašto ljudi imaju potrebu da čine sebi zlo, drugima zlo. Zašto ljudi imaju potrebu da drugoga povređuju. Zašto ljudi imaju potrebu da uskraćuju nekome sreću. Jednostavno mi to nikada neće biti jasno, ne znam. Ja iskreno želim da taj neko ko je gledao Radetove oči dok umire da ga nikad neće zaboraviti, ali da se on sam prevrće u svom krevetu i da ga pamti. A ja ne bih htela da se sretnem sa tim, ne bih htela da znam ko je to uradio jer ne bih htela ja da pamtim njegove oči, njegovo lice. Ne bi mogla da spavam sa tim. I kad bi mi rekli: „Evo uradimo šta hoćeš ti, šta ti misliš evo tebi je na

prepuštanje.“, ja opet ništa ne bih mogla. Ne bi mogla ni šamar da mu opalim jer ja nisam takav čovek jer ja nisam naučila nikog da povređujem. Ali iskreno mu želim da nikada ne zaboravi njegove oči. Njegove dobroćinske oči jer verujem da i onda kad je umirao da nije verovao da je to istina, da je to možda šala, da se to neće desiti.

Nataša Govedarica: Hvala Vam još jednom.